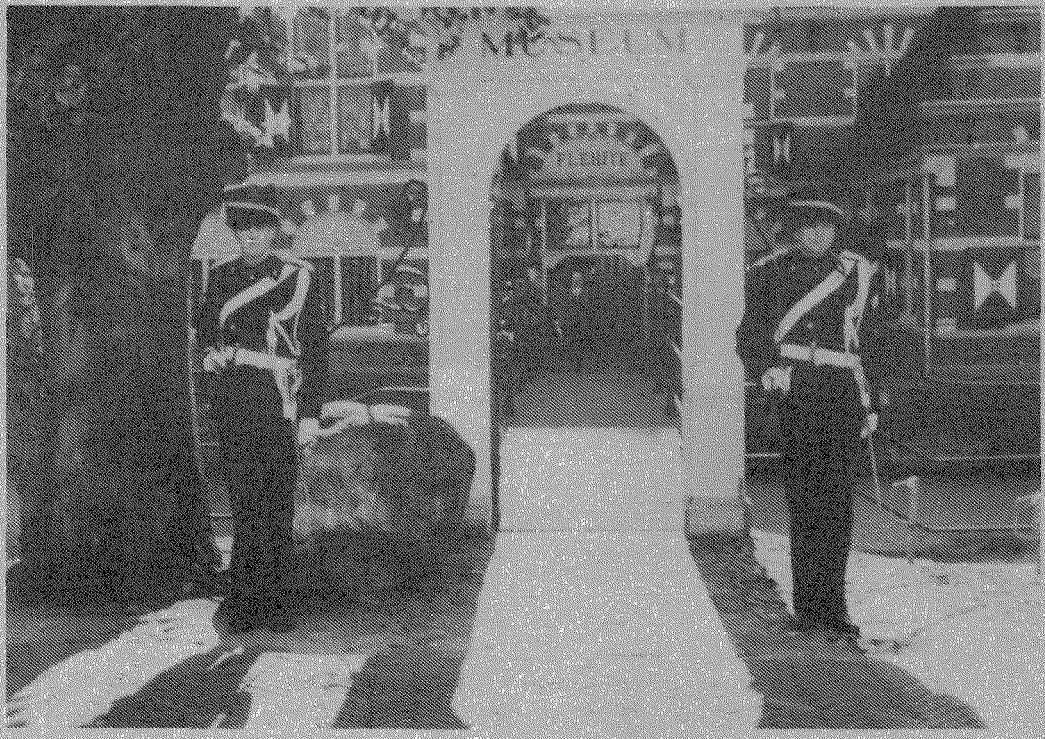
MARS *et* HISTORIA

1966-1986

20e Jaargang nummer 6 - november/december 1986

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: H. Muller, **Vice-Voorzitter:** F.J. van Lier, **1e Secretaris:** Mevr. P.H.Th. Dumon, **Penningmeester:** drs. J.A. Bom, **2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, H.F. Fabri, B.W. Hopperus Buma, C.N. Nicolas, Mr. Ch.L.M. Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Willem III-laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Secretaris:** Aart van der Leeuwlaan 56, 2624 LD Delft, tel.: 015-567564. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* **35,00**, te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank te Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro **29 40 790** van de N.V.M.H. te Wassenaar.
SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J. van den Berg, E.W. van Popta.
Redaktie-adres: Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.
Ledenadministratie: B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, telefoon: 02159-13563.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' olv drs. J.P.C.M. van Hoof, Smaragdhorst 185, 2592 RJ 's-Gravenhage vóór 1813 070-855821
E.H. Brongers, Tascandrialaan 11, 5111 AK Baarle Nassau ná 1813
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL' olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588
(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr, Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-873961
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992
B.W. Wagenaar, Handelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563
C. van Ekeris, Ansiostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-886566
(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012
(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568
(8) 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE' olv A.F. Lancker, Secanets 39, Setla Correos Vergel (Alicante) Spanje
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman, Ds. Van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.) 070-946539
(10) 'NAPOLEONTICA' olv. Joh. Schaede, Wouwermanstraat 3III, 1071 LW Amsterdam
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, J.F. Kennedylaan 70, 2324 EX Leiden
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv. C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam 020-368331
(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Burg. Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage
(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv L.L. von Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar 01751-10045
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-634391
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283
P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332
(20) 'KNIL' olv. C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-248495
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv J.A. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar 01751-12222
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815
(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs. J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037

★

Reeds verschenen nummers kunt U, zolang de voorraad strekt, aanvragen bij de heer J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda.
Losse nummers, inclusief portokosten *f* 6,75, over te maken aan de penningmeester.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

F.J. van Lier: Militariade
Chris Lammers: Ghurka's - wie zijn dat eigenlijk?
J. Albarda: Militaire gedenktekens (23)
Mr. R.A. Schimmel: Studie-afdeling Militaire Muziek
J.L.B. Bindels: Van ons embleem symbool van kracht. Diverse uitvoeringen van het embleem der Limburgse Jagers
C.A. Heshusius: Uit het dagboek van luitenant Donck - XXXIII
F.J. van Lier: Over nestels
L. Schuitemaker: De officiersopleidingen in Semarang, Weltevreden en Meester Cornelis
G. Gans: Het Centraal Archievendepot van het Ministerie van Defensie
C. Blijleven: Centurion
P.H.Th. Dumon: Verslag opening tentoonstelling Jan Hoynck van Papendrecht
P.H.Th. Dumon: Terugblik op de excursie naar 's-Hertogenbosch, 4 oktober j.l.
Bestuursmededelingen: Jaarrede van de voorzitter, uitgesproken op de Algemene Ledenvergadering te Soesterberg op 25 oktober j.l.; Notulen van de 20ste Algemene Ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie, gehouden te Soesterberg in het Militaire Luchtvaart Museum op 25 oktober 1986; 10 en 11e opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1 juni 1985; Nogmaals verzamelband 'Mars et Historia'.

Wegens ruimtegebrek konden in dit nummer geen boekbesprekingen worden opgenomen.

MEDEDELING VAN DE REDAKTIE:

Door onvoorziene omstandigheden is de verschijning van het 4e lustrumnummer aanzienlijk vertraagd.
De redaktie biedt hiervoor haar excuses aan.

DE REDAKTIE WENST U EEN PRETTIGE JAARWISSELING!

Op de voorkant: Ter gelegenheid van de opening van de jubileumtentoonstelling op 13 september j.l. stonden bij de ingang van het museum Flehite twee in ceremonieel tenue gestoken ereposten van de Brigade Amersfoort der Koninklijke Marechaussee.

MILITARIADE

Een tweemaandelijkse rubriek vol wetenswaardigheden, met u en voor u verzameld door F.J. van Lier, Herenstraat 9, 4116 BK Buren(Gld).

1. Het doet mij veel genoegen op deze plaats een nieuw boek aan te mogen kondigen, geschreven door onze nog immer zeer actieve oud- voorzitter, Kol. Cav. b.d. C.A. Heshusius. Ik zet met opzet *'geschreven'*, omdat de ondertitel van het boek *'KNIL 1830- 1950'* luidt: *'Een fotodocumentaire over het dagelijks leven van het koloniale leger in Nederlands-Indië.'* Men zou zo kunnen denken dat het weer een van de talrijke plaatsjeskijkboeken zou zijn, waar we de laatste jaren mee overspoeld worden. Neen, in dit geval heeft de samensteller het geheel op zeer deskundige wijze met toelichtende hoofdstukken doorregen. En dat maakt dit boek juist zo waardevol.
   Natuurlijk kan in het toch beknopte kader van de tekst niet alles over het KNIL verteld worden, maar voor de belangstellende is het ruimschoots voldoende om reilen en zeilen bij het koloniale leger, zoals dat op de foto's wordt vertoond, beter te leren begrijpen. De in méér geïnteresseerde weet de weg wel naar meer uitvoerige studies over het leger in onze voormalige koloniën te vinden, o.a. aan de hand van de bibliografie achter in het boek. Overigens zijn in het boek maar liefst 269 foto's opgenomen, die tesamen een nostalgische terugblik geven op een voor ons nu al legendarisch leger. Naast de reeds genoemde bibliografie is het boek ook nog voorzien van een alfabetisch register, hetgeen het opzoeken van b.v. afgebeelde personen zeer vergemakkelijkt.
   Al bijeen een voortreffelijk boek om te bekijken én te lezen, 'n plaats in uw boekerij zeker waard!
   De prijs is matig en bedraagt *f* 34,50. Uitgeverij is De Haan in Houten.

2. Ons medelid Maj. Klu. J.G.A. Valette stuurde mij uit Duitsland gegevens over aldaar nieuw verschenen boeken op het gebied van de militaire historie. Het betreft o.m.:
   - *'Die Hubschrauber der Bundeswehr 1956-1986'* door Fritz Berger, 48 blz., 60 zwart/wit foto's en 4 kleurenprenten. Uitgave Podzun-Pallas-Verlag G.m. b.H. 6360 Friedberg, BRD. De prijs bedraagt 9,80 DM. Uitstekend fotomateriaal geeft een zeer volledig beeld van de verschillende modellen heli's, die bij de Bundeswehr in gebruik waren en nog zijn.
   - *'Deutsche Orden und Ehrenzeichen'* door Geeb/Kirchner/Thiemann beleeft nu zijn vierde druk bij Carl Heymannas Verlag, Köln, BRD. De prijs van dit bekende standaardwerk bedragt 112 DM.
   - *'Schlachtfeld Deutschland'* door Werner Eberling behandelt een verdedigingsmodel op louter conventionele grondslag, bestemd om het grondgebied van Duitsland grotendeels vrij te houden van grondgevechten. Uitgever is het hierboven reeds genoemde Podzun- Verlag. De prijs: 39,80 DM.

3. Mij bereikte het jaarverslag van de Stichting Collectie Militaire Traditie over de periode 1985-1986. Daaruit blijkt, dat de collectie nog steeds groeit, terwijl ook bibliotheek en archief goed floreren.
   In de expositie zijn de nodige wijzigingen aangebracht, zodat een bezoek zeker weer de moeite waard zal zijn. Het museum van de stichting is - ondanks

ruimtegebrek - nog steeds gevestigd aan de Hoofdstraat 94 te Driebergen.

4. Ter gelegenheid van de herdenking van de slachtoffers van de strijd tegen Japan op 15 augustus 1986, werden enige gelegenheidsenveloppen uitgegeven. Ook de herdenking KNIL en het 75-jarig jubileum van Madjoe werden hierbij betrokken, zoals de hele serie bestaat uit vijf enveloppen met verschillende afbeeldingen en teksten. De afstempeling varieert, de frankering geschiedde met de 65 cents bevrijdingszegel.
   Voor nadere informatie: J.H.W. Noordsij, Ariaweg 82, 3816 HL Amersfoort, tel. 033-725116. Dit bericht ontvingen we van ons medebestuurslid, Lkol. KMAR b.d. Jhr.mr. D.J.H.N. den Beer Poortugael.

5. 'n Verzameling waarachtige dienstverhalen, opgetekend uit de mond van de huzaar/korporaal/wachtmeester Han Volwerk door Pieter J. François is een nieuw door Brabantia Nostra uitgegeven boek. Het is ruim geïllustreerd en geschreven in een directe verteltrant, die er hier en daar echt niet om liegt! Het boek geeft een beeld van het dagelijkse leven bij de Huzaren in de jaren tussen 1934 en 1940. Het is te bestellen bij de uitgever, Vogelenzanglaan 3, 4855 EL Breda (tel. 076-651837) en kost *f* 27,50. Het voorwoord eindigt met een P.S.: *'Van bevoegde zijde hebben wij vernomen, dat ook ritmeesters dit boek mogen aanschaffen, ook al hebben zij er al een.'*

6. Kol.GnkTrn. b.d. J. de Lange, hoofdredacteur van het Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift, is tevens vicevoorzitter van de European Military Press Association. Deze internationale organisatie tracht de Europese samenwerking te versterken door uitwisseling van gegevens en bijeenkomsten van de verschillende tijdschriftredacteuren.

   In het kader van dit Europese streven geven de Italianen hun *'Rivista Militare'* ook uit in een Engelstalige editie. Sinds enige weken tijd verschijnen als tweemaandelijkse bijlagen bij die RM losse boekwerkjes onder de naam *'Rivista Militare Europea'*. Dit zijn meertalige boekjes, die telkenmale aan de hand van uitstekende kleurenprenten de krijgsmacht van een bepaald Europees land weergeven. Tot nu toe verschenen o.a. Oostenrijk, Engeland, Duitsland, Frankrijk en - in augustus 1986 - Nederland.
   In de verschillende nummers worden ook nog eens albumplaatjes in kleuren meegezonden, betrekking hebbend op de uniformering van het Duitse leger tussen 1838 en 1843, voor het verzamelen waarvan een afzonderlijk album te koop is (5000 L.).
   Daarnaast wordt een verzamelband uitgegeven onder de titel *'Il soldato europeo dell' ottocento'* met maar liefst 180 afbeeldingen in kleuren (eveneens 5000 L.).
   Een jaarabonnement op de RM kost 36000 L. en is - evenals de genoemde albums te bestellen bij: Rivista Militare Europea, Casella postale 462, 00100 Roma S. Silvestro, Italia, onder overmaking van de genoemde bedragen op c/c postale n.22521009 op naam van SME Ufficio Rivista Militare-Sezione di Amministrazione, Via XX Settembre 123/A, Roma.
   Overigens bevat het Nederlandse deeltje 20 grootformaat prenten in goede kleurendruk, ontleend aan het bekende uniformwerk van ten Raa. De begeleidende Nederlandse tekst zou ik niet graag voor mijn rekening nemen!

7. Onze zo actieve afdelingscorrespondent, Lkol. Cav. M.C. van der Hoog bezorgde mij bijna een nachtmerrie door bij mij een geweldige stapel militaire documentatie te droppen! Ik ben zo vrij geweest er enige grepen uit te doen. Wellicht doe ik dat voor een volgende militariade nog eens.
   Om te beginnen een interessant boekje

voor de liefhebbers van militaire muziek. Het verscheen bij Editions G. Everling, Arlon (B) en is getiteld: *'La Musique militaire d'Arlon 1889-1984'*. Het boekje is geschreven door Jacques-Pierre Champagne en geeft een overzicht, voorzien van talrijke foto's, van de militaire muziekkorpsen, die in Arlon in garnizoen hebben gelegen. Dat begint met het korps van het 10e Regiment van Linie in 1898 en eindigt voorshands bij het muziekkorps van de Binnenlandse Strijdkrachten (1975-heden). Daarbij worden in het kort de elkaar opvolgende dirigenten behandeld met de door hen gecomponeerde marsen e.d. In het laatste hoofdstuk wordt de algemene geschiedenis van de Belgisch militaire muziek van 1945 tot heden beknopt weergegeven. De prijs van het boekje bedraagt 125 Bfrs.
Bij dezelfde uitgever verscheen, geschreven door dezelfde schrijver, een boek over het garnizoen Arlon, getiteld: *'Arlon, cité militaire'* à 325 Bfrs.

8. Van de heer C. Blijleven ontvingen wij de jubileumuitgave van de Tweede Nederlandse Organisatie van Tankhobbyisten (TWENOT), uitgegeven t.g.v. het tienjarig bestaan van die vereniging. Dit losbladige werkstuk behandelt de *'Pantservoertuigen in Nederlandse dienst'* in hun ontwikkeling, hun geschiedenis en hun gebruik.
De samenstellers (J. Janse en C. Blijleven) hebben er met assistentie van vele deskundigen iets moois van gemaakt, met duidelijke foto's en keurige tekeningen. Tussen haakjes, weet TWENOT dat er een pracht exemplaar van de OTTER op de Koning Willem III-kazerne in Apeldoorn staat?
Het geheel is losbladig en zal worden aangevuld middels publicaties in het orgaan van TWENOT, *'De Tank'* geheten. Niet-leden van TWENOT kunnen de jubileumuitgave bestellen door overmaking van *f* 10,- op postgiro 3026112 t.n.v. TWENOT te Heiloo, onder vermelding van *'toezending jubileumuitgave'*. Indien men daarna verzekerd wil zijn van de aanvullingen, kan het lidmaatschap van TWENOT uitkomst bieden. Informatie daarover tel. 038-537784.

9. Van ons lid J. Retel ontvingen wij een uitvoerige lijst met boeken op militair-historisch gebied, die hij in zijn zaak aan de Witte de Withstraat 60 te Den Haag te koop heeft. De prijzen zijn heel redelijk en het lijkt me best de moeite waard eens te gaan kijken, temeer omdat hij daarnaaat ook kranten uit WO II, voorschriften, posters, folders, foto's en prentbriefkaarten in voorraad heeft. De Winkel is open tussen 10.00 en 17.30 uur, behalve op maandag, dan is de openingstijd van 12.30 tot 17.30 uur.

10. Interessante militair-historische artikelen komt men soms op de meest onverwachte plaatsen tegen! Zo bevat *'Suralco-Magazine'*, het blad van de *'Suriname Aluminum Company'*, in nr. 1 van de 18e jaargang (1986) een boeiend artikel over *'De bveiliging van Suriname's zijingang'*, beschrijvend de redoutes Braak en Nassau langs de Saramacca-rivier.
Zo mogelijk nog interessanter is het ruim geïllustreerde artikel *'Suriname en de Tweede Wereldoorlog'* met o.a. een drietal foto's van de Marmon Haringtontanks, die in Suriname in gebruik waren en die na de oorlog naar Nederlands-Indië werden overgebracht.

Chris Lammers

GURKHA'S - WIE ZIJN DAT EIGENLIJK?

Momenteel bestaat de Gurkha Brigade uit 4 Regimenten plus enkele ondersteuningsafdelingen met het Hoofdkwartier gevestigd in Hong Kong. Deze vier Regimenten zijn verdeeld over Brunei (1) Aldershot (1) en Hong Kong (2) maar wisselen om de twee à drie jaar van standplaats wat bijvoorbeeld betekent dat er altijd één Regiment in Aldershot aanwezig is.

Het geheel staat onder Commando van een Britse Generaal Majoor terwijl het Officiers Corps bestaat uit 20 % Britse en de rest uit Nepalezen, echter zitten er onder de Britse Officieren enkele Nepalezen die de Britse K.M.A. hebben doorlopen. De 80 % Nepalese Officieren zijn allen door de rangen omhoog gekomen en over het algemeen is de hoogste rang die van Kapitein of Majoor, verder worden ze QCO Officieren genoemd wat staat voor Queen Commissioned Officier.
De Regimenten hebben als Commandant een Britse Lt. Kolonel met als assitent een (QCO) Gurkha Majoor.

Na de tweede wereldoorlog bestond deze Brigade uit 10 Regimenten Gurkha's maar bij de onafhankelijkheid van India, in 1947, gingen 6 Regimenten over naar het Indiase leger en bleven het 2e, 6e, 7e en het 10e bij het Verenigd Koninkrijk, echter niet op volle sterkte, aangezien het 2e en het 7e elk 2 bataljons hebben en het 6e en het 10e elk 1.
Een bataljon bestaat uit ongeveer 1000 man en met uitzondering van Aldershot hebben de Gurkha's, als ze aan bepaalde voorwaarden voldoen, hun gezin bij zich, zo zitten er in Seria-State of Brunei ca. 250 gezinnen.
Na drie jaar dienst volgt steeds een verlofperiode van 6 maanden in Nepal. De gemiddelde diensttijd van een Gurkha soldaat is 15 jaar waarna hij terug gaat naar Nepal.
De band met de Britten dateert al van vóór 1815, toen het leger van de East India Company een korte strijd voerde tegen de Nepalezen die toen regelmatig India binnenvielen.
De laatsten moesten bij die gelegenheid weliswaar het onderspit delven maar wisten niettemin zo hoge waardering bij de Britten op te wekken voor hun *'gentlemans'* oorlogsvoering, moed en taaiheid dat dit aanleiding vormde voor de East India Company Nepalezen te recruteren voor hun privé-leger. Tijdens een van de vele gevechten wist een Britse Generaal met een komplete divisie door te stoten, vechtend tegen een kleiner aantal Nepalezen, die zich als tijgers verdedigden. De taaiheid van de Gurkha's wekte zijn diepe ontzag, zodat hij een zeer levend rapport aan zijn regering schreef.
Dat zij Gurkha's genoemd werden en zijn blijven heten is het gevolg van het feit dat omstreeks 1815 de hoofdstad van Nepal in de streek van de Gurkha's, een der vele in Nepal wonende bevolkingsgroepen, was gevestigd.

Jaarlijks werden in Nepal recruteringsdagen gehouden om de Regimenten weer aan te vullen. Hiertoe zijn in Nepal twee recruteringsdepots opgericht van waaruit oud-soldaten de bergen ingestuurd werden om de recruteringsdagen bekend te maken en nieuwe soldaten te werven. De opkomst is steeds enorm, daar een baan bij het leger hoog aangeslagen wordt. Uit de vaak duizenden geïnteresseerden kunnen slechts enkele honderden geselecteerd worden, welke vervolgens voor een eerste training van 6 maanden naar Hong Kong gaan.
De twee genoemde depots dienen verder, door het hele jaar heen, tevens als kontaktcentra voor familieleden in geval van nood, geldgebrek en andere moeilijkheden.
De na 15 jaar in Nepal terugkerende Gurkha's krijgen een klein pensioen, voor behuizing wordt zonodig gezorgd en speciale cursussen gegeven waar zij een (her-) scholing krijgen veelal in het voeren van het boerenbedrijf alvorens zij weer voorgoed naar land en familie terugkeren.

Naast de 4 Regimenten Gurkha's in Britse dienst vindt men ook Gurkha's, welke onder het Hoofdkwartier in Hong Kong vallen, in Singapore die dienst doen bij de Singapore Police Force en verder is er ook van recente datum een volledig Bataljon Gurkha's in dienst van het Government van de Staat Broenei, waar zij dienst doen voor de bewaking en ook tot persoonlijke lijfwacht van de Sultan behoren. Dit Bataljon is volledig opgemaakt uit Gurkha's die hun diensttijd bij het Verenigd Koninkrijk er op hadden zitten en terug waren in Nepal, ook deze Gurkha's hebben hun gezinnen bij zich in Broenei.
Met uitzondering van de lijfwachten van de Sultan van Broenei hebben al deze Gurkha's een ding gemeen en wel dat ze allen het Nationale wapen van Nepal dragen, de kukri, wat de parang was voor de koppensneller in Sarawak en de kris voor de Maleiser, is de kukri voor de Gurkha.
De laatste maal dat de Gurkha's met hun kukries in het nieuws waren was tijdens de Falklandoorlog, correspondenten hebben beschreven hoe Argentijnse soldaten in paniek de wijk namen toen de Gurkha's, van het 7e Duke of Edenburgh's Own Gurkha Rifle Regiment, voorzien van hun beruchte kukri messen op Mount William, 4 kilometer van de hoofdstad Port Stanly, afstormden onder luid geschreeuw. Ze worden dan ook niet voor niets *'de gesel der slagvelden'* genoemd.

Nog een interessante bijzonderheid is wel dat de enige nog dienst doende militair in het Britse leger met een Victoria Cross (V.C.- de Britse Militaire Willemsorde) een Gurkha is en wel Lt. Rambahadur Limbu, V.C. die als korporaal op 21 november 1965 bij een schermutseling op Sarawak Borneo een paar van zijn soldaten het leven redde en in zijn eentje de vijand verdreef. Lt. Rambahadur Limbu, V.C. is in Aldershot gelegerd en dient bij het 10e Gurkha Regiment - Princess Mary's Own Gurkha Rifles.

J. ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (23)

De vorige keer vergat ik de bron te vermelden. Deze is voor alle nummers het Oorlogs- en verzetsmonumentenboek *'Sta een Ogenblik Stil'*.
Ad nummer 18, Amsterdam-Panamakade 21. Hier werd op 13 december 1944 de 12-jarige Keesje Brijde, die naar nog brandbare sintels zocht op de rangeerterreinen aldaar, door de Grüne Polizei doodgeschoten.
In een kastje aan het kruis hangt een gedicht luidende:

'God straffe de onverlaat,
Die met zijn vervloekte wapen
Kleine kinderen niet ontzag!
En jou voor kooltjes rapen
Stuurde naar het kille graf . . .'

Bron: 'Het Parool' van 4 mei 1983.
Ad nummer 406, opschrift moet luiden:

AAN HEN DIE VIELEN
KONINKLIJKE MARECHAUSSEE
EN KORPS POLITIETROEPEN
1940-1945
KONINKLIJKE MARECHAUSSEE
INDONESIE 1946-1950

Bron: A.J. Weekenstroo.

Ad nummer 433: V de Meer moet zijn: Van der Meer.

Ad artikel J. van den Berg in het vorige nummer (mei-juni).

Op een gedenkteken voor Lodo van Hamel (en eveneens voor Gerard van Hamel) te Baarn (Mil. Gedenkt. no: 437) staat vermeld dat Lodo op 16 juni 1941 overleed.

518. **Breda.** Hoek Paul Windhausenweg - Generaal Maczekstraat.
Plaquette op muur van een café.
Tekst:
TER HERINNERING
aan het dapper verzet door
Bredase ondergrondse strijdkrachten
Gepleegd tegen de Duitse onderdrukkers.
Tengevolge hiervan lieten de volgen personen op 4 oktober 1944 te Rijsbergen het leven:
H.I.P. Windhausen - H.P. Brautigam - H.H. Hofman - H.v.d. Boogaard - J.M. Nelissen - H.J. v.d. Heuvel - M.v.d. Boogaard - H.G.P.M. v.d. Sande - J. de Vries - H.A.J. Touw - J.J. Bakker - J.M. Oberg -F.F. d. Visser.
Bron: Bredase krant van 29 februari 1984.

519. **Breda.** Markt. Grote Kerk.
Koorbanken met houtsnijwerk, de z.g. miséricordes, uit de 15e eeuw. Daarbij twee uit de 20e eeuw (1944) voorstellende *'vluchtende Duitsers voor de Poolse strijders'* en *'Duitser op motorfiets met vrouwspersoon achterop'*.
Bron: eigen waarneming.

520. **Breskens.** Algemene begraafplaats. Muur. Ontwerp
J.W. Carels. 1949. Hierop de namen van 62 slachtoffers.
Bron: S.E.O.S.

521. **Breukelen.** Markt/Evertse Boutstraat. Rustbank met opschrift:
'TER HERINNERING
AAN ONZE BEVRIJDING'
6 mei 1945
Bron: S.E.O.S.

522. **Brielle.** Pieter van de Wallendam. Mannenfiguur. Gemaakt door Hubert van Lith. 1949
Bron: S.E.O.S.

523. **Brielle.** Gemeentehuis. Tak met vruchten en Davidster. Gemaakt door mevr. T.v.d. Berg-Been. 1970.
Bron: S.E.O.S.

524. **Brummen.** Engelburgerlaan, voor het Stadhuis. Monument voor 6 gefusilleerde gijzelaars. Zuil met schaal waarin een gasvlam die steeds op 4 mei brandt. Opschrift schaal:
'ZIJ HIELDEN DE LAMPEN BRANDENDE'
Vóór de zuil een steen met de namen:
D.W. Vreeswijk 2-5-'43
M. Munnik
M. Put
J.D.W.H. Somer
I.G.W.H. Baron van Sytzama
D.H. v. Vuuren 13-4-'45
Bron: eigen waarneming

525. **Brunssum.** Brits Erebegraafplaats. Kruis.
Bron: S.E.O.S.

526. **Budel.** Gemeentebegraafplaats. Mariabeeld. Ontwerp:
G. van Geleuken. 1949
Bron: S.E.O.S.

527. **Budel.** Willem de Zwijgerstraat. Kapel, 1951. *Bron:* S.E.O.S.

528. **Bunschoten-Spakenburg.** Spakenburgerbinnengracht. Muur met Kruis. Ontwerp: P.F. Koops, 1951.
Bron: S.E.O.S.

529. **Bussum.** Dr.Fred. van Edenweg. Verzetsmonument. Ontwerp: N.A. v.d. Kreek. 1949. Zij draagt in haar rechterhand een afbeelding van het *'Verzetskruis 1945'* en in haar linker een boeket bloemen. Zij kreeg de bijnaam van het Mouwtje.

In de *'Gooi en Eemlander'* van 25 april

1986 staat vermeld dat dit monument geadopteerd is door de Paulusschool in Bussum. Een verheugend verschijnsel, hierdoor wordt de kans dat dit monument beklad wordt aanmerkelijk verminderd.
Bron: S.E.O.S. en ons lid B.C. Cats.

530. **Bussum.** Joodse synagoge. Plaquette. Ontwerp: J. Baars. 1950
Bron: S.E.O.S.

531. **Cadier en Keer.** Pater Kustersweg. Beeldengroep. Ontwerp: Jean Weerts. 1948.
Bron: S.E.O.S.

532. **Callantsoog.** Gemeentehuis. Reliëf. Ontwerp: G. de Leeuw. 1948.
Bron: S.E.O.S.

533. **Capelle aan de IJssel.** Alg. begraafpl. Capelle West. Zuil.
1940. Opschriften:
Hendrik van Gorkum.
Geboren 17 juli 1914
Dpl soldaat M.C. 1.3.
R.I. III Legerkorps
gesneuveld te Mill N.B.
Den 10 mei 1940.
Burgemeester J. Verloop
P.C. van Capellen
Wethouders
Mej. A. Leusink
Bron: S.E.O.S.

534. **Castricum.** Aan de provinciale weg Uitgeest - Limmen.
Monument hand en vogel en twee plaquettes met de namen van 2x10 personen die gefusilleerd zijn resp. op 7 jan. 1945 en 6 april 1945 als vergeldingsmaatregel voor vermoorde Duitsers.
Het beeld is vervaardigd door Theo Mulder, 1959. De plaquettes zijn geschonken door de Rotary Club.
Bron: S.E.O.S. en aanvullende gegevens van de Gemeente.

535. **Coevorden.** Van Heutzpark. Monument mannenfiguur voor muur waarop twee plaquettes. Gemaakt door S. Galis. 1949.

536. **Colijnssplaat.** N.H.Kerk. Gedenkstenen. Gemaakt door: J. Bijsterveld, Ir. A. Rothuizen en Ir. P.J. 't Hooft. 1949.
Bron: S.E.O.S.

537. **Corle** (West van Winterswijk) In het hart van het dorp de HENDRIK VRIEZENBANK. Gemetseld door de heer Kruis uit Rotterdam.
Opschriften:
HENDRIK VRIEZENBANK 3 AUG 1945, GENAAMD NAAR DEN INWONER VAN CORLE, DIE OP 10 MEI 1940 ZIJN LEVEN GAF VOOR ZIJN VADERLAND. *'DEN VADERLAND GETROUWE 10 MEI 1940'. 'ONTWORSTELD AAN DE SLAVERNIJ 31 MAART 1945'.*
Bron: Gegevens van de Gemeente.

538. **Culemborg.** Joodse begraafplaats. Zuil en gedenksteen.
Maker: onbekend:
Bron: S.E.O.S.

539. **Culemborg Achterweg.** Zuil en reliëf. Maker: Mari Andriessen. 1950.
Bron: S.E.O.S.

540. **Cuyk en Sint Agatha.** Stationsplein. Monument Stoottroepen.
'Barmhartige Samaritaan'. 1957.
Bron: S.E.O.S.

541. **Cuyk - Mook.** Zuil met kruis. Maker: A.M. van Breugel. 1947
Op het monument platen met de namen van 24 in mei 1940 gesneuvelde militairen.
Bron: S.E.O.S.

542. **Daarle.** Gem. Hellendoorn. Dalvoordeweg/Groeneweg. Gedenksteen. Ontwerp: H. Visscher. 1948.
Bron: S.E.O.S.

543. **Daarlerveen.** Gem. Hellendoorn. Spoorstraat-Kerkstraat. Klok, gedenksteen. 1955.
Bron: S.E.O.S.

544. **Dalfsen.** Algemene begraafplaats. Ruitenborghstraat. Bank. Ontwerp: J. Lucas. 1945. Opschrift:
AAN
M.J.E. van Veen
gevallen als illegaal werker
8-4-1945
Bron: S.E.O.S.

545. **Dedemsvaart.** Gemeentehuis. Mannenfiguur met vlag. Ontwerp: Gijs

Jacobs van den Hof. 1951. Opschrift:
AAN HEN DIE VIELEN.
Bron: S.E.O.S.

546. Deest. Gem. Druten. Grotestraat. Zuil, plaquettes. 1941, mei 22.
Opschrift:
TER NAGEDACHTENIS AAN
ONZE DORPSGENOTEN
Th.W. Janssen geb. 11 maart 1905
H.v.d. Wardt geb. 9 oct 1911
A.B.J. Koomen geb. 5 juli 1912
die op 13 mei 1940 te Rhenen
hun leven hebben gegeven in dienst
van het Vaderland en
Antoon van den Donk gevallen te
Groeningen 24-3-45
H.v.d. Geer gesneuveld bij Garout Java
12-4-1949
Opgericht door de inwoners van
Deest.
Bron: S.E.O.S.

Mr. R.A. SCHIMMEL

STUDIE-AFDELING MILITAIRE MUZIEK

1. Naar aanleiding van de mededeling nr. 9 van de Militariade in het juli/augustusnummer 1986 het volgende.
Destijds heeft BMM-Verlag, uitgever L. Meissner, een drietal LP's uitgebracht met de titel:
'Historische Märsche aus dem alten Osterreich-Ungarn' elk met een bijgevoegd boekje waarin allerlei gegevens over de marsen, de componisten en de personen naar wie de marsen waren genoemd of aan wie ze waren opgedragen.
Folge 1, BMM-E 1805 wordt gespeeld door de Musik des Militärkommandos Kärnten onder leiding van de huidige Inspecteur van de Oostenrijkse militaire muziek, A.O. Sollfelner.
Folge 2 werd in bovengenoemde mededeling beschreven.
Folge 3 bestaat uit de marsen van Oostenrijkse herkomst in de *'Armeemarschsammlung'* van Pruissen, gespeeld door de Magistratskapelle Wels, Oberösterreich; bestelnummer BMM-G 1807.
Of deze platen nog verkrijgbaar zijn is mij niet bekend; de eerste uitgave was van 1978/1979. De uitgever is inmiddels verhuisd naar het adres: Kellerweg 5 - Mühlstetten, D-8541 Röttenbach, Bundesrep. Deutschland, tel. 09172-1513.

2. De Marinierskapel bracht een nieuwe LP uit (ook op cassette): *'Marching Marines'* op MarKap 1030, een eigen produktie. Kennelijk is het contract met Philips verbroken. U kunt de platen van de Marinierskapel dus niet meer in de winkel kopen; de meeste kapellen zijn al die weg opgegaan. Wel kunt u de platen bestellen door *f* 25,- á *f* 4,50 verzendkosten op giro 474269 t.n.v. Marinierskapel der Koninklijke Marine te Rotterdam te storten. Dat heeft twee nadelen: de kosten zijn hoger en de kans op beschadiging bij verzending bij post (b.v. verbuigen) is niet uitgesloten.
De marsen op deze, overigens voortreffelijke LP zijn veelal bekend; nieuw zijn, althans voor het repetoire in Nederland, Riviera en Vitezny Návrat van de Tsjechische componist Vaclav Vàckár; er staan ook 2 marsen van Julius Fucik op (Einzug der Gladiatoren en Unter der Admiralsflagge). Verder de V.B.Z. mars van de nieuwe directeur van de Kapel, Gert Buitenhuis.

3. Ook de Luchtmachtkapel is *'uit de handel'* de nieuwste LP *'Swinging on Parade'*, 35 jaar Luchtmachtkapel is alleen bij de Kapel te krijgen. Het repertoire: swing, jazz, pop, latin-american. Op Mirasound MS 20.5100.

4. Dat brengt mij op de Taptoe Breda: een mooi schouwspel uit goede muziek. Bij

de uitvoering die ik bijwoonde trad als burgerkorps de Christelijke Muziek- en Showband Juliana uit Amersfoort op in een voortreffelijke presentatie.
De historische intermezzo's (gebracht door in historische Nederlandse uniformen gestoken muzikanten) vonden helaas in een muziektent in een hoek van het terrein plaats, en waren daardoor slecht zichtbaar. Verder viel op dat (zie de LP van de Marinierskapel) ook hier de Tsjechische marsen *'in'* zijn; de Luchtmachtkapel bracht b.v. de *'Astronautenmars'* van de Tsjech Jan Ulrich en de beide marsen van Vàckár en *'Salve Imperator'* van Fucik werden ook ten gehore gebracht.
In zijn totaal een geslaagd muziekfestijn, waaraan het meer militaire element zeker niet het geringste was.

J.L. BINDELS (luitenant-kolonel der Limburgse Jagers)

Van ons embleem, symbool van kracht . . .

De symboliek van ons embleem zal ongetwijfeld elke Limburgse Jager bekend zijn. Daar zal in dit artikel dan ook niet meer op worden ingegaan. Omdat vermoedelijk niet iedereen op de hoogte is van de diverse uitvoeringen van ons embleem en de onderlinge verschillen daartussen zal deze verhandeling daar de aandacht op vestigen. Ook een enkele critische noot zal niet ontbreken.

Van ons baretembleem zijn drie uitvoeringen in omloop die zeer duidelijke verschillen vertonen. De eerste aanmaak (foto 1) is naar mijn mening de best geslaagde. Alle details zijn zeer fijn aangebracht en de onderlinge verhoudingen van zwaard, hoorn en eikeloof zijn uitstekend. Hoewel dit model thans zeker als zeldzaam aangemerkt kan worden, kan men het toch nog hier en daar gedragen zien worden. Van deze uitvoering zijn er een aantal aangemaakt in een wat *'geler'* metaal en een aantal in een wat meer *'witte'* aanblik. Een verschil in kleur dat ook voorkomt bij de huidige kraagemblemen.
Bij de tweede aanmaak (foto 2) valt sterk op de uitvoering van het zwaard. De kling is, in tegenstelling tot de andere modellen, van het midden uit naar de zijkanten hol zodat er als het ware links en rechts van het scherpe midden twee gleuven zijn. Het gevest zit enigszins scheef aan de kling. De gesp of gestyleerde W waarop het embleem is geplaatst is iets kleiner dan bij de andere uitvoeringen. Het geheel is echter, evenals de eerste aanmaak, uitgevoerd in een goede kwaliteit messing welke zich fraai liet poet-

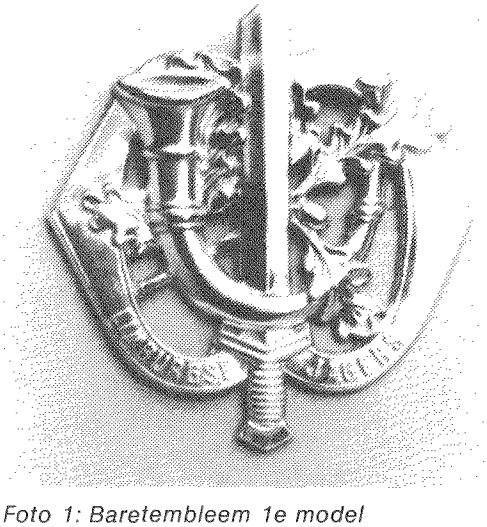

Foto 1: Baretembleem 1e model

sen. Waarschijnlijk is van dit model een betrekkelijk klein aantal gemaakt, in elk geval zijn er maar weinig meer van in omloop. Voor de afbeelding kon ik dan ook slechts beschikken over een exemplaar dat duidelijk door het jarenlang poetsen is aangetast of zo u wilt mooi geworden is. Helaas zijn hierdoor de beschreven verschillen op de af-

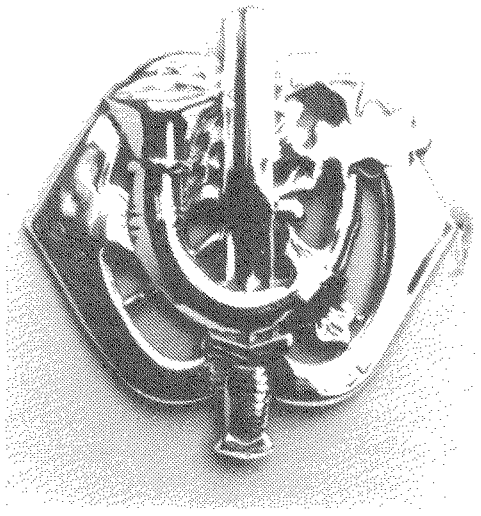

Foto 2: Baretembleem 2e model

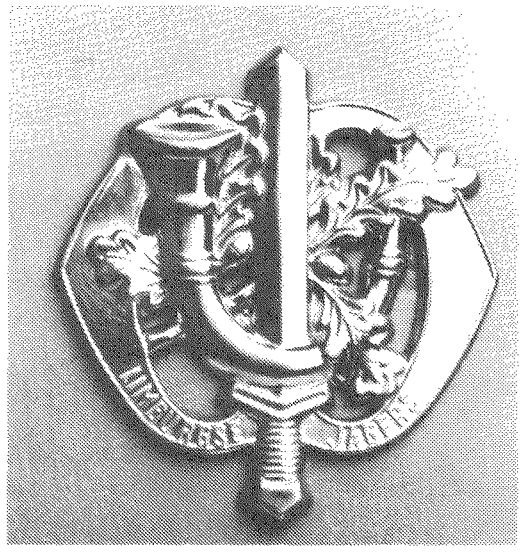

Foto 3: Baretembleem 3e model

beelding niet zo duidelijk te herkennen.
De derde uitvoering van het embleem (foto 3) valt op door de diepere uitstansing waardoor het geel veel minder plat is dan de twee andere modellen. Voorts is het, zeker in vergelijking met de eerste aanmaak, veel grover uitgevoerd. Ook voor dit exemplaar zijn er verschillende metalen gebruikt, nl. exemplaren die gepoetst moeten worden en andere die dat niet hoeven of zelfs niet mogen. Merkwaardig is dat bij alle uitvoeringen van het baretembleem slechts twee eikels voorkomen in plaats van drie, die volgens de symboliek duiden op de afstamming van ons regiment van 2, 6 en 11 RI.
Een tweede merkwaardigheid is het opschrift *'Limburgse Jagers'* op de gesp. Bij een embleem, zo vol symboliek en bovendien zulk een duidelijke, is een dergelijk verklarend opschrift eigenlijk overbodig. Bij de andere infanterieregimenten die de naam of een advies in het baretembleem voeren is dat ook verwerkt in het kraagembleem en destijds in het schouderembleem. Bij ons regiment komt het opschrift echter alleen op het baretembleem voor. In een beschrijving van het embleem door wijlen Generaal Antoni is sprake van het opschrift 9-1-1814 Breda en 1-7-1950 Roermond als zijnde de oprichtingsdata van respectievelijk het oudste stamonderdeel en het regiment zelf. Mij zijn echter geen uitvoeringen van ons embleem bekend waarop deze opschriften voorkomen. In de al genoemde beschrijving zegt Generaal Antoni dat het regiment als devies voert *'Regi Limburgiae Juventus'*. Naar mijn mening had dit devies, dat thans toch te weinig bekend is, verdiend om in ons embleem opgenomen te worden.
Nog grotere verschillen dan bij het baretembleem zijn er in de uitvoeringen van de destijds gedragen schouderemblemen. Bij de oudste exemplaren (foto 4) treffen we inderdaad de reeds genoemde drie eikels aan. De derde aan de linkeronderzijde van de hoorn. De stand van de eikebladeren aan de linkerkant van het embleem wijkt belangrijk af van die bij het baretembleem. Het sterkst valt dit op aan de linkeronderzijde, waar het blad als het ware het beloop van de beker van de hoorn volgt tot aan de onderste ring. Bij het barettenembleem komt dit blad op deze hoogte en wijst praktisch naar links. Aan de bovenzijde van de hoorn is bij het schouderembleem onder het rechtopstaande blad nog een naar links wijzend blad aangebracht.
Bij de hoorn zien we een verschil in de ringen. Bij het schouderembleem zitten drie ringen bovenaan de beker en de enkele onder, precies andersom als bij het baretembleem. Tenslotte zijn bij het zwaard, in

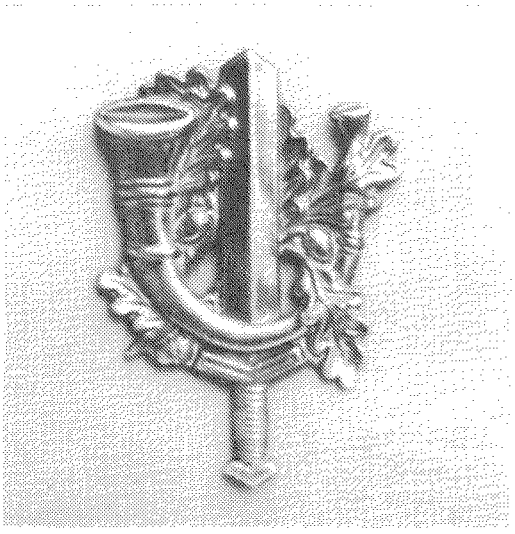

Foto 4: Schouderembleem 1e model

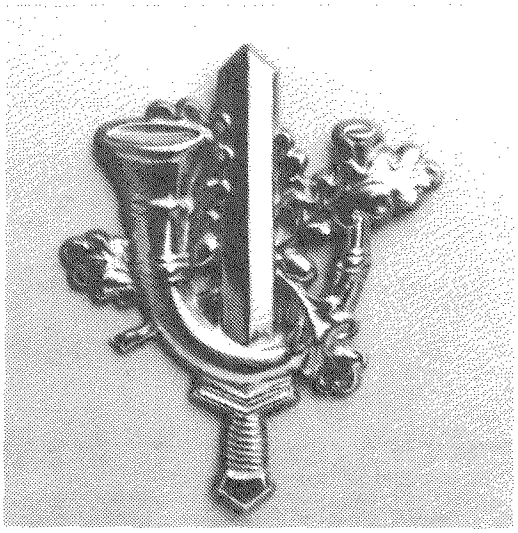

Foto 5: Schouderembleem 2e model

verhouding tot de overige delen van het embleem, de kling korter en het gevest langer dan bij het baretembleem.
In een latere aanmaak (foto 5) komen de genoemde verschillen met het baretembleem niet meer voor.
Bij het schouderembleem kennen we uitsluitend het model waarbij de beker van de hoorn naar links wijst. Bij de kraagemblemen echter hebben we paren waarbij de hoorn bij het op de rechterkraag te dragen embleem naar rechts wijst (foto 6).
Van de kraagemblemen bestaan twee uitvoeringen. Eén uitvoering is destijds in eerste instantie aangemaakt voor het ceremoniële tenue van het fanfarekorps (foto 6). Dit embleem is uitgevoerd in tombak en is identiek aan het oudste schouderembleem. Deze uitvoering wordt door enkele oudere officieren thans nog op het geklede tenue gedragen.
Het thans alom gedragen, in kunststof uitgevoerde, kraagembleem (foto 7) komt overeen met het baretembleem, zij het dan dat details zoals bladnerf en eikels nauwelijks uitkomen.

Tenslotte nog iets over de kleuren van de baretondergrond en kraagspiegels. Het jagersgroen als hoofdkleur is afkomstig van de groene jas welke gedragen werd door het Limburgse Bondscontingent (1842-1846) zowel door de daarbij ingedeelde infanterie als cavalerie (Jagers te paard). De biezen in de jas waren van karmozijnrood. Als overblijfsel van dit kleurig uniform dragen we op onze hedendaagse standaarduniform onze kraagpatten en baretondergrond. Bij de invoering van de onlangs vervallen geklede tenuen is getracht voor ons regiment de groene jas in te voeren. Toen dit niet gelukte zijn de regimentskleuren, zonder onderscheid te maken in hoofdkleur en biezen, in de geklede tenue verwerkt.
Zo was aanvankelijk de bies langs de sluiting van de jas groen en de kraagpat karmozijn. Een enkele keer treft men deze uitmonstering nog op een geklede tenue aan, maar vrij spoedig werd echter deze fout hersteld en de groene kleur, als restant van de oorspronkelijke jas, op de kraagpat toegepast en alle biezen uitgevoerd in karmozijn.
Bij het ceremoniële tenue van het fanfarekorps dat, zoals bekend, wel in groen is uitgevoerd zijn de biezen en ook de kraagpatten, hoewel deze laatste eigenlijk overbodig zijn, uitgevoerd in karmozijn zoals dat ook bij het Limburgs Bondscontingent het geval was.
Zulks geldt ook voor de in groen uitgevoerde baret. De daarop aangebrachte, eigenlijk overbodige, baretondergrond dient dezelfde kleur te hebben als de biezen; ergo karmozijn.

Foto 6: Kraagembleem rechts 1e model

Foto 7: Kraagembleem links 2e model

In de loop der jaren is men echter bij het fanfarekorps een *'normale'* baretondergrond gaan dragen. Wellicht is het fanfarecloze tijdperk daar debet aan. Dit is echter mijns inziens onjuist en bovendien correspondeert het niet met de als ondergrond van het kraagembleem aangebrachte kraagpat. Deze fout is overigens eenvoudig te herstellen door de baretondergond om te draaien! Wellicht is dit artikel daar aanleiding toe?! Met het voorgaande hoop ik enige wetenswaardigheden omtrent de uiterlijke kentekenen van ons regiment te hebben belicht en daarmee te hebben bijgedragen tot meer kennis over datgene waarvan wij ons in eerste instantie onderscheiden van de rest van de KL: ons embleem, symbool van kracht waarvan wij zijn de fiere dragers!

(Foto's: AVDKL '86)

(Met toestemming overgenomen uit De Limburgse Jager, 1986 nr. 1)

C.A. HESHUSIUS

Uit het dagboek van luitenant Donck (XXXIII)

MOEIZAME RIVIER OVERSTEEK

Op 8 juni 1902 was het dan zover dat de colonne-Colijn zijn verste punt had bereikt en dat men de terugmars inzette: op zondag nog wel. Hier was uiteraard geen brug; doorwaden was uitgesloten vanwege de breedte en diepte van de rivier; en dus moest men over met kleine bootjes. Op zich zelf was dit al een riskante operatie. Steeds moest een deel van de troep de overstekende bootjes in de gaten houden voor allelei onaangename gebeurtenissen: optreden van de vijand en (of) ongelukken bij het varen in de stroom. Het waren zulke kleine vaartuigjes met een wel zeer geringe capaciteit. Donck vertelt ons de moeizame oversteek aldus:

'De Kroeng Djamboe Ajé is hier niet alleen zeer breed, maar heeft ook een sterke stroom. Twee djalors (Atjehse vaartuigjes: uitgeholde boomstammen) stonden ter beschikking. Behalve de twee Atjehse roeiers konden drie man per djalor overgezet worden. De marechaussees, waarbij Colijn, gingen het eerst over.

Toen daarna van mijn afdeling 8 man overgezet waren (voldoende voor beveiliging) trokken de marechaussees verder. Ik zou met mijn afdeling volgen als Dozy, die deze dag treindekking had, met een groep over was.'

Overdreven veiligheidsmaatregelen? Volstrekt niet. In het zelfde gebied zou zich nog geen half jaar later het grootste drama van rivier-oversteken van Atjeh afspelen, waarbij door ingrijpen van de vijand boten kantelden en overigens meer dan de helft van onze militairen, inclusief de commandant, zouden omkomen (28 doden). Wij komen er later op terug.

MISREKENING: DE AFSTAND ONDERSCHAT

Het leek zo simpel: de af te leggen afstand was ongeveer 18 km; edoch:

Colijn hoopte vandaag Passé Tingi, een bivak aan de rechter oever, nog te kunnen bereiken. Zo marcheerden wij dus in drie afdelingen, op grote afstand van elkaar, want dat overzetten nam zeer veel tijd in beslag. De weg was goed; over de beekjes, welke onze weg sneden, lagen boomstammen, waardoor het overtrekken gemakkelijk ging. Vele Europese fuseliers hadden daar echter last mee, want balanceren was niets voor hen. Het gebeurde dan ook wel dat hier of daar een Jan in de modder neerplofte. Het is niet moeilijk te raden welke uitroepen dan wel door de lucht gingen. De inheemse militairen waren zeker veel handiger. En de Javanen (zonder schoeisel zoals we weten) natuurlijk helemaal.

Tegen de middag op een afgebrande ladang komende, trof ik daar Colijn, die mij vertelde van een Atjeher vernomen te hebben dat Passé Tingi nog vóór donker bereikt kon worden. Hij marcheerde door en gaf mij opdracht een uur hier te rusten. Mocht Dozy in die tijd nog niet gearriveerd zijn, dan moest ik volgen. Toen Dozy na dit uur wachten niet kwam opdagen, marcheerde ik door na aan een boom een bericht voor hem achter gelaten te hebben.'

En zo was de colonne aan het eind van de dag geheel uit elkaar getrokken.

'Een tijd later konden twee mijner soldaten slechts langzaam mede. Omstreeks vijf uur in de middag kwam ik op een ladang, waar ik van daar verblijf houdende Atjehers (die allen passen hadden) vernam dat Passé Tingi nog wel vijf uur gaans weg lag. In de duisternis (die om 6 uur inviel) en met een paar zieken zou dit ongeveer 7 à 8 uren kosten. Alhoewel de dokter, die vandaag bij mijn afdeling was in ingedeeld, van mening was dat zij best mede konden marcheren, besloot ik toch de tocht te staken. Hierbij overwoog ik ook dat bij een actie met eventuele vijand, de troep toch behoorlijk fit moet zijn.'

Op het kaartje bij de aflevering nr XXXII kunnen we zien dat de colonne over een lengte van bijna twee kilometer in drie echelons, elk afzonderlijk, in bivak ging. Wederzijds contact (radio nog niet uitgevonden) was uitgesloten, maar de ondercommandanten waren geroutineerd en wisten wat nu te doen stond.

'In de nabijheid van de rivier lag een open huis dat zeer geschikt was voor bivakkeren. Voor de tweede maal in drie dagen gingen wij met uitgehongerde magen rusten. Misschien zou Dozy mij nog kunnen bereiken, alhoewel hij zeker een paar uur achter mij was. Toen het donker was geworden hoorde ik drie salvo's uit noordelijke richting; hieruit begreep ik dat ook de afdeling van Colijn de mars had gestaakt. Die nacht lagen wij dus in drie afdelingen op grote afstand van elkander.'

NA DIVERSE ONTBERINGEN WEER EENS TE GAST OP EEN BUITENPOST

Met de voedselverstrekking zat het echter wat scheef:

'In de laatste vier dagen hadden wij slechts drie keer een maaltijd rijst gehad; rijst met wat sajor (=groenten, meest wat pikant gekookt), *maar geen vlees noch vis. Het werd bedenkelijk: van 's morgens vroeg tot 's avonds laat lopen in zwaar terrein en dan slecht gevoed.*

Voor daglicht trok ik op 9 juni verder en bereikte om 7 uur in de morgen de kampong (=dorp) *Panthé Lhong, ook wel aan de Djamoe Ajé gelegen, waar de marechaussees waren gebivakkeerd. Men had rijst van de bevolking gekocht; het wachten was nu op de trein om te kunnen koken. Dozy marcheerde om 9 uur op zodat de colonne weer verenigd was.*

Colijn had een boodschap naar Passé Tingi gezonden om onze komst aan te kondigen. Intussen hadden wij van de bevolking kookgereedschap gekregen, zodat wij zelfs voor Dozy konden koken.'

Wij krijgen hier de indruk dat het met de voeding en het medevoeren van de levensmiddelen (men sprak van *'vivres'*) niet best was. Later zou hier duidelijk verandering in komen. Elke militair voerde sinds toen als

In Doncks tijd in Atjeh de Europese KNIL-militairen (meestal 'Jannen' genoemd), zojuist aangekomen en nu rustend, met daarbij ook een paar inheemse militairen die óók op de foto willen, in een marsbivak. De bivak-uitrusting is nog uiterst primitief, hoogstens een enkel dekzeil tegen de regen en nog geen individuele eetpannetjes. Op de voorgrond bamboe stammen voor de te maken omheining tegen nachtelijke klewang-aanvallen. Toentertijd was bijna 40 procent van de Europese militairen nog buitenlander (de Hollanders wilden niet zo graag), maar wel Belgen, Duitsers en Zwitsers. *(Foto coll. F. Francke)*

regel voor drie dagen voeding mee, of zoals men dat aanduidde: *'drie dagen vivres op de man.'* Enfin, na die nacht van gespreide legering had dan ieder zijn warme maaltijd naar binnen, en ging het verder, nu heuvelopwaarts naar Passé Tingi: daar was het best en men bleef er twee nachten:

'Om 10 uur trok de colonne weer verder. De weg steeg, wat wij geducht voelden; wij bestegen de Boekit Raja (een heuvelrug), maar wij kwamen tot de overtuiging dat onze krachten het uitputtingspunt nabij kwamen. Op het hoogste punt van de Boekit Raja aangekomen, zagen wij het bivak Passé Tingi daar voor ons liggen, als een oase in de misère. Om één uur marcheerden wij binen, blij weer eens in een behoorlijke bivak te zijn.
Kapitein Vinkers, de commandant, ontving ons heel hartelijk en dat wij de rijsstafel alle eer bewezen, is duidelijk. Later kwam nog luitenant Bloem met nog twee passerende collega's. En zo hadden de twee gastheren ineens zeven gasten; wij hebben heel wat afgeboomd.'

Zo'n toevallig samentreffen in een bivak was natuurlijk bijzonder gezellig; alle officieren kenden elkaar. De laatste nieuwtjes en sterke verhalen werden nu uitgewisseld.

DE VLAKTE IN NAAR LHO SOEKON

'We bleven nog de 10e als rustdag. Wat een zaligheid, des morgens de mooie zindelijke kampong doorgelopen. Het van wit hout opgetrokken bivak met zijn aardig prieeltje aan de rivier bewonderd; op tijd je natje en droogje; je partijtje kaart; het was alles even fijn. Schandelijk zo veel als wij gegeten hebben.'

Ook de troep was natuurlijk weer helemaal op krachten gekomen. Men had gelegenheid gehad om de kleding weer eens te wassen. Het was allemaal wel nodig want de twee

Een foto die erg in ons verhaal past: een KNIL kampement of tangsi in het binnenland van Atjeh; je had betere en slechtere buitenposten. In de regel lag zo'n vestiging aan een rivier: handig voor visvangst en noodzakelijk voor drink-, bad- en waswater en voor de toiletten. Troepenbarakken voor alle landaarden: soms ook met - meest inheemse - vrouwen en kinderen. Officieren en kaderleden woonden in een eigen deel van deze barakken. Op de voorgrond de keuken, slaapplaats der dwangarbeiders, een magazijn en het wachtgebouw met enkele wachthebbenden vooraan. Geheel op de achtergrond groententuin en veekraal. Om het hele complex heen (niet te zien) een prikkeldraadomheining met lantaarns (men ziet er één rechts in de hoek). Al met al een woonoord voor veel zielen; weinig vertier en buiten wandelen onveilig en dus verboden. Derhalve nu niet direkt een vakantieoord. Maar men wist toen nog niet beter . . .

(Foto coll. Legermuseum, Delft)

volgende marsdagen ging het door hete moerassen in de vlakte.

'Na van onze gulle gastheren hartelijk afscheid genomen te hebben, trokken wij weer verder: de laatste etappe naar Lho Soekon, dat in twee dagen bereikt kon worden. Na bij Passé Tingi de rivier overgezet te zijn, voerde onze weg door het bos totdat wij om 4 uur in de middag plotseling op een niet vermoede ladang kwamen. De bevolking vluchtte naar alle kanten. Het was een uitgestrekte ladang waar heel wat aan op te ruimen was. Hier brachten wij dus de nacht door.'

De laatste nacht voor de ontbindig van de colonne dus.

'Vroeg in de morgen van 12 juni gingen de patrouilles in alle richtingen de huizen en tuinen opruimen. Aan het voornemen deze dag hier te blijven, teneinde alles grondig op te ruimen, kon geen gevolg gegeven worden, daar er geen rijst gevonden werd. Om twee uur in de middag reisden wij weer af.

Thans ging het door moerassen en glagah (een harde rietsoort); een ondraaglijke warmte steeg daar uit op.'

De afstand die men deze dag aflegde was hemelsbreed 8 kilometer. Men was nu uit het heuvelland meer in de lagere delen van de streek gekomen; het werd dan ook weer geducht warm en dan is het slecht voorwaarts komen in de blubber waar ook nog het nare olifantsriet groeide. Weldra zou men de kustvlakte ingaan waar de bevolking zonder hinder van het gezag de natte rijstvelden bewerkte zoals in vele delen van Indië. Het zat er bijna op, die lange zware periode van colonne-Colijn:

'Maar toen wij de sawah's (=natte rijstakkers) *bereikten was Lho Soekon niet ver af. En zo eindigde*

hier onze tocht van juist 28 dagen, welke bedoeld was voor vier dagen. Het resultaat was nu niet zo bijster goed. Wel was vastgesteld kunnen worden dat er nog heel wat ladangs op te ruimen viel, maar dat zulk werk alleen kan gebeuren door een colonne welke slechts voor een dag of zes met beperkt doel wordt uitgezonden.'

Bij elkaar - Donck heeft dat vrij nauwkeurig kunnen berekenen - was de tocht in totaal 120 km geweest. Om zo te zien geen indrukwekkende afstand. En ook geen record daggemiddelde: 4,3 km per dag. Maar ja, dat is door een terrein, met moerassen, oerbos, heuvels, rivieren en vaak zonder enig pad; alleen maar kappen in een bepaalde kompasrichting; en dan acties onderweg; opruimen van verboden bouwsels; en het geheel afgeremd door voedselproblemen en het meenemen en afvoeren van zieken of gewonden en een *'trein'* met al zijn toestanden. Sneller en meer had in die tijd niet gekund. Maar nu was de colonne in Lho Soekon. Reeds van verre had een uitkijkpost de aankomst van de colonne gezien en dat gemeld aan de bivakcommandant. Enfin, wij hebben zo'n aankomst al meerdere malen beschreven. Nu was het niet anders. We zien ze het kampement binnen marcheren, de marechaussees en de infanterie-afdelingen, met hun commandanten, Colijn, Steyn van Hensbroek, Dozy en Donck. Met flinke pas, maar met hun gescheurde, verbleekte en vieze blauwe uniformen; die donkere helmhoeden en gerafelde slobkousen; om maar niet over het schoeisel te spreken.

DONCK BLIJFT NOG EVEN IN HET BIVAK LHO SOEKON

Op 12 juni 1902 noteerde Donck: *'Hartelijk werden wij hier weer ontvangen.'*

En dan beschrijft hij de toestand van zijn uniform en schoeisel aldus: *'. . . mijn schoenen en kleding waren zo versleten, dat ik mij niet eens meer op patrouille kan begeven, uit vrees dat ik deze in de struiken zou achter laten.'* Nu, dat hoefde ook niet. Er was voor Donck nog een alternatieve oplossing. *'Toen de commandant van Lho Soekon vernam dat op drie uur afstand van zijn bivak zo'n uitgestrekte ladang lag (met daar illigaal verblijvende mensen) wist hij Colijn te bewegen, een afdeling achter te laten om het bivak te Lho Soekon te bewaken, opdat hij met zijn beschikbare macht daarheen kon gaan. En . . . die afdeling was de mijne. Leuk vond ik dat niet. Maar heerlijk vond ik dat ik hier een brief van mijn verloofde Otty uit Holland mocht ontvangen. Amice Vogel kwam tenminste terstond met de post aandragen.'*

(wordt vervolgd)

G. GANS, Hoofd C.A.D.

Het Centraal Archievendepot van het Ministerie van Defensie

Waarschijnlijk heeft menige lezer van *'Mars et Historia'* nog nooit van het Centraal Archievendepot van het Ministerie van Defensie gehoord. Toch bestond deze dienst medio 1986 al 25 jaar. In verband met uw belangstelling voor de (militaire-) geschiedenis is het wellicht nuttig u via dit artikel met het C.A.D. te laten kennismaken.

Het C.A.D. werd door de toenmalige minister van Defensie met ingang van 1 juni 1961 ingesteld. Hoofdtaak: het beheer van de oudere archiefstukken van het departement, van de staven, onderdelen, diensten en inrichtingen van de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht. Interservice dus. Geen wonder derhalve dat er met de afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf, de sectie Mili-

taire Geschiedenis van de Landmachtstaf en de sectie Militaire Luchtvaart Historie van de Luchtmachtstaf, goede contacten bestaan.
Het C.A.D. is gevestigd te 's-Gravenhage en beschikt over twee, uitstekend geoutilleerde gebouwen met een totale opbergcapaciteit voor ca. 18 km archiefmateriaal. Via het C.A.D. komen de Defensie-archieven, na selectie en inventarisatie, uiteindelijk terecht bij het Algemeen Rijksarchief of een der provinciale rijksarchiefbewaarplaatsen. De personeelsbezetting bestaat uit 24 medewerkers.
Het totale pakket van de aan het C.A.D. opgedragen werkzaamheden wordt uitgevoerd bij drie bureaus, t.w. Algemene Zaken, Beheer en Selectie & Inventarisatie.
Het bureau Algemene Zaken houdt zich vrijwel uitsluitend bezig met het verrichten van archiefonderzoek, zowel op verzoek van de zijde van het departement, de drie krijgsmachten als van derden.
Het aantal verzoeken, over de meest uiteenlopende onderwerpen, ligt gemiddeld op 90 per jaar. Hiervoor moet veel speurwerk worden verricht. De bescheiden *'leeskamer'* is regelmatig bezet door bezoekers uit binnen- en buitenland. Zij komen om het restultaat van een ingesteld archiefonderzoek te raadplegen voor hun studie, boek, artikel etc. Als iemand gegevens ontleend aan Defensie-archieven wil publiceren, is daarvoor toestemming van de minister nodig.
Het concept van een scriptie, dissertatie, boek, artikel etc. wordt bij het bureau Algemene Zaken aan de hand van het geraadpleegde archiefmateriaal geverifieerd. Na accoordbevinding wordt de Secretaris-Generaal een concept-brief ter goedkeuring aangeboden.
Het bureau Beheer, de naam zegt het al, is verantwoordelijk voor een goed beheer (het in goede staat bewaren) van de archieven. Archieven welke qua omvang variëren van één doos tot honderden dozen. Het is ook belast met het uitvoeren van de zgn. *'oproepprocedure'* voor de inlevering van de archieven door de archiefvormende organisatie-eenheden. Om de vijf jaar dienen de organisatie-eenheden nl. een *'blok'* van 5 jaar oud-archief in te leveren bij het C.A.D. Het controleren van de ingeleverde archieven-registratiemiddelen de administratieve verwerking geschiedt eveneens bij dit bureau. Ook het in bruikleen afstaan van archiefbescheiden geschiedt door de zorg van bureau Beheer.

Tenslotte het bureau Selectie & Inventarisatie. Dit bureau zorgt ervoor, dat de archieven op verantwoorde wijze worden ontdaan van de voor vernietiging bestemde bescheiden. Een verantwoordelijke bezigheid.
Vernietiging is onherroepelijk en kan consequenties met zich meebrengen. Alvorens archieven naar het Algemeen Rijksarchief worden overgebracht worden ze beschreven in een inventaris of plaatsingslijst. Een inventaris/plaatsingslijst wordt per archief via een verzendlijst gedistribueerd aan verschillende instellingen etc.
Het C.A.D. is een Dienst welke geen reclame meer nodig heeft. Die werd en wordt door de vele *'gebruikers'* gemaakt.
Reclame maken was ook niet de intentie van dit artikel. Wel, u op papier, met het C.A.D. laten kennismaken.

F.J. van LIER

OVER NESTELS

'n Simpele vraag, telefonisch gesteld, over de oorsprong en betekenis van de nestels van adjudanten van Hare Majesteit de Koningin, blijkt bij nader onderzoek niet zo simpel te beantwoorden! Natuurlijk hebben wij allen wel eens wilde verhalen gehoord over touwen en spijkers, waarmee boeven na hun gevangeneming terstond opgehangen konden worden, maar hoe zit het nu echt?
Schrijver dezes pretendeert niet op die vraag een volledig antwoord te kunnen geven, maar bestudering van de voorhande gegevens (o.a. in bibliotheek en archief van het Museum der Koninklijke Marechaussee) heeft toch genoeg materiaal opgeleverd voor het schrijven van dit artikel.

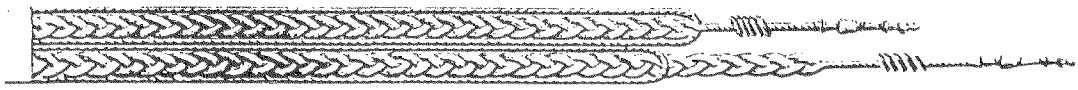
HET WOORD 'NESTEL'

Volgens Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse taal (9e druk 1973) betekent het woord *'nestel'*:
- veter, rijgsnoer (verouderd, Zuidnederlands);
- schoudersieraad als onderscheidingsteken op de uniform van marechaussees, adjudanten enz.;
- malie van een veter of rijgsnoer (weinig gebruikelijk).

De oorsprong van het woord is Germaans en komt voor in het oud- hoogduits, oudsaksisch en oud-fries; het heeft verwanten in het oud-noors en oud-angelsaksisch, dus het is zeker zeer oud. De Nederlandse vorm nestel (ook wel nastel) vinden we al terug vóór 1423 (zie Verdam, Middel-Nederlands woordenboek).

OORSPRONG VAN ONZE NESTELS

Vele onderdelen van de militaire uniform, die nu te beschouwen zijn als versiering of onderscheiding, zijn van oorsprong zuiver functioneel. Zo zijn knopen op de achteronderzijde van de uniformjas overblijfselen van de knopen waaraan de omgeslagen panden van de lange jas werden bevestigd, indien die in de weg zaten tijdens marcheren of paardrijden.
We moeten dus wel aannemen, dat ze ook een functionele oorsprong hebben. De eerste nestels zullen koorden of snoeren zijn geweest, waarmee verschillende delen van kleding of wapenrusting bijeen werden gehouden. Zo ziet men op prenten uit de 15e eeuw, hoe de beschermende bekleding van de armen met lederen koorden aan de borstbescherming werd geknoopt.
In de middeleeuwen werden bij de Godsoordelen, indien de doodstraf of de straf van verminking werd uitgesproken, bij de veroordeelde *'de nestels afgesneden'* om hem het dragen van wapenen onmogelijk te maken.
Wat wij tegenwoordig door middel van knopen en knoopsgaten bijeen houden, geschiedde in die tijden dus vaker met nestels/koorden. Ofschoon... de houtjestouwtjesjas werkt weer volgens oude beginselen en ook onze ceintuur is een nakomeling van vroeger gebruikte koorden/nestels. En trekt u de capuchon van uw jack- evenals de onderzijde van datzelfde jack - niet bijeen met een koord? U ziet, er is niets nieuws onder de zon!
Behalve voor het bijeen houden van kleding en uitrustingsstukken werden nestels ook meegevoerd als fouragestrikken (o.a. bij de Oostenrijkse dragonders). Kort gezegd werden in het verleden touwen, koorden en linten (nestels dus) voor velerlei doeleinden aan of op het uniform gedragen.
'n Aardig verhaal wil ik u daarbij niet onthouden. Volgens de *'Encyclopedie van de 16e eeuw'* had de Hertog van Alva gedreigd de manschappen van een Zuid-Nederlands

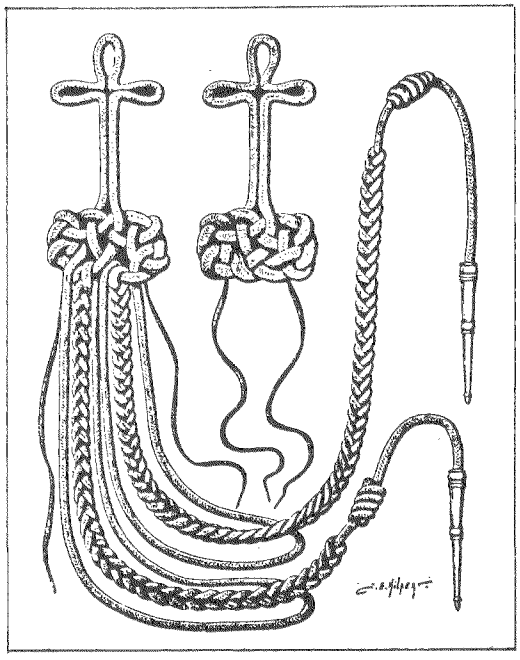
Afb. 1: Nestel van de Adjudant des Konings 1840.

korps te zullen ophangen, indien zij zich nogmaals aan lafheid zouden schuldig maken. Om hun chef te tonen, dat zij dat dreigement niet verdienden, gingen zij reeds bij voorbaat een koord met spijker over de schouder meedragen! Het komt mij voor, dat we dit verhaal dezelfde waarde moeten toekennen als dat over het ophangen van geboefte.
Door de invoering van knopen en knoopsgaten kwam de functie van de koorden/nestels steeds meer te vervallen en resteerde alleen nog het versieringselement. Dit ontwikkelde zich in de loop der tijden tot een onderscheiding (van anderen). We zijn dan inmiddels wel aangeland op het einde van de 17e eeuw.

NESTELS ALS ONDERSCHEIDING

Ons beperkend tot Nederland vinden we bij de eerste algemene regeling der militaire kleding van Prins Willem III (orders en reglementen van 30 juni 1681, 17 oktober 1686 en 9 juli 1687) onder meer, dat de officieren en onder-officieren waren gekleed als de troep, doch met fijnere stoffen. Zij droegen galons langs alle knoopsgaten, doch dat werd hen door de Prins ontzegd en slechts aan de regimenten Gardes vergund. Iedere officier droeg een hoed met goudgalon en op de schouder een gouden nestel, die niet langer dan tot de elleboog mocht afhangen. In de 18e eeuw vinden we bij vele onderdelen van het Staatse leger nestels (toen ook wel nestelingen genoemd). In een resolutie van 1734 vinden we deze zelfs voorgeschreven voor alle regimenten Infanterie. Uit oude prenten, o.a. van Prins Willem V in de uniform van Garde du Corps 1785, blijkt, dat die nestels min of meer dezelfde vorm hadden als de huidige nestels, zij het dat ze aan de buitenzijde van de rechterarm afhingen tot aan de elleboog. Ook vele schutterijen en gewapende burgercorpsen sierden zich eigener beweging met nestels (o.a. Schutterij Haarlem, Kloveniersschutterij Dordrecht, 's-Gravenhaags Genootschap, Amsterdamse Waardgelders).
Er kwam in Nederland min of meer een einde aan het dragen van nestels door de Franse inval en de daarop volgende vestiging van de Bataafse Republiek (1795).
In de Napoleontische tijd oefende de uniformering van de Fransen grote invloed uit op de militaire kleding in geheel Europa. Vóór het Napoleontisch tijdvak werden in Frankrijk al nestels gebruikt als onderscheidingsteken voor Cavalerie, Infanterie en Marechaussee. Bij de Cavalerie en Infanterie werden ze gedragen in de kleuren van de chef van het corps. Bij de Infanterie werden de nestels afgeschaft ten tijde van de invoering van de draagbare wapens. Men ging toen over tot invoering van kokardes in de kleuren van de chef. De Cavalerie bleef nestels dragen tot ongeveer 1750 (van katoen voor de troep, van goud of zilver voor de officieren). Na afschaffing van de nestels voor de Cavalerie was de Marechaussee het enige corps, dat de nestel bleef dragen en wel in een vorm, die vrijwel gelijk was aan de latere Nederlande marechausseenestel.
De wet van 16 januari 1791 ontnam aan de Gendarmerie (opvolger van de Marechaussee van de Franse koningen) de nestel maar bij de hervormingen van 1798 werd de nestel voor de Gendarmerie weer in ere hersteld. De bereden Gendarmerie Imperiale droeg nestels links, de officieren rechts. Onberedenen hadden geen nestels. Ook de Cavalerie der Garde droeg nu weer nestels, evenals hoofdofficieren der Infanterie en van de Keizerlijke Garde. In ons land werd door de stedelijke erewachten die in 1810 werden opgericht om Napoleon met gepast militair ceremonieel te kunnen ontvangen eveneens een nestel gedragen. Een echt konsekwente lijn valt in het dragen van nestels moeilijk te ontdekken. In grote lijn kan men stellen, dat nestels werden gedragen door hogere staf-

officieren, door adjudanten van hoge functionarissen, door Garde-eenheden en door Elite-corpsen.
Na de bevrijding van ons land in 1814 kreeg aanvankelijk alleen de bereden Marechaussee de nestel (links gedragen). De onberedenen hadden epauletten, doch geen nestel. Van 1819 tot 1849 hadden ook de Nederlandse Lanciers een nestel (links). In 1840 werd bij K.B. van 8 oktober No. 80 de nestel voor de Adjudant des Konings ingevoerd, te dragen aan de rechter schouder. Dit gold zowel voor de adjudanten in gewone als die in buitengewone dienst. Deze nestel was van eenvoudige aard en bestond uit twee platte gouden vlechten, naast elkaar. De ene was 50 cm. lang, de andere 48 cm. met een verlengstuk van 12 cm. Aan het einde bevonden zich vergulde pennen. Met de ontwikkeling van de mode in de uniformen veranderde vaak ook de vorm der nestels. Zo ook die van de adjudanten, die nu naast vlechten ook koorden hebben.

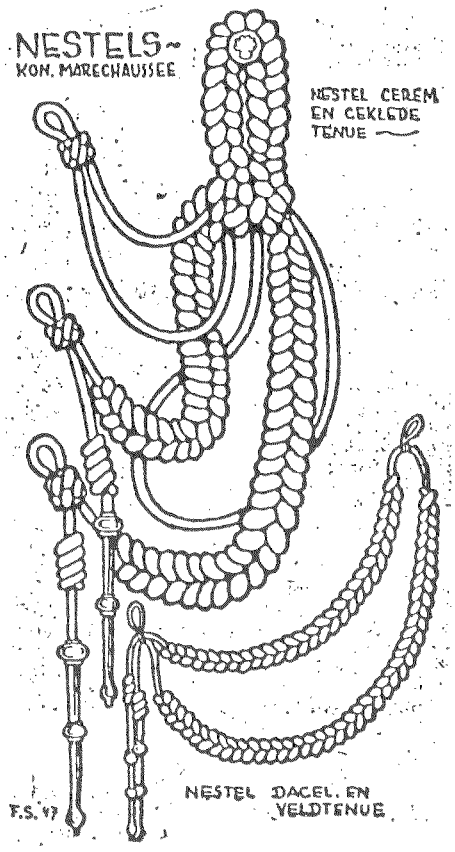

Afb. 2: Aiguillette et Trèfle de gendarme. 1er Empire (collection H. Defoutaine).

De kleur goud was al in de tijd van het Staatse Leger voorbehouden aan de officieren en dan nog speciaal aan die van de regimenten Gardes. Dat nu de Adjudanten des Konings gouden nestels kregen, was een voortzetting van die traditie. De paardeknopen boven de nestelpennen moeten gezien worden als versiering, omdat het vermoedelijk oorspronkelijke doel, n.l. het voorkomen van uitrafelen der uiteinden van de koorden, is vervallen.
In latere jaren hebben ook andere adjudanten het recht gekregen nestels te dragen. Zo vinden we in het Kledingvoorschrift voor de troepen in Nederlands-Indië een nestel voor de Adjudant van de Gouverneur-Generaal omschreven als zijnde gelijk aan die van de Adjudanten i.b.d. van de H.M. de Koningin, maar dan in zilver. Men had beter kunnen schrijven, dat ze gelijk waren aan die van de Ordonansofficieren, die we al vinden in K.B. No. 62 van 13 oktober 1849!
Naast de reeds genoemde zijn er nestels voor de Adjudanten van de Minister van Defensie, Staatssecretarissen van Defensie, Bevelhebbers van krijgsmachtdelen, de Chef Defensiestaf, Militairattaché's, Adjunct-Militair-attaché's; Onderofficieren-ordonnans bij het Militaire Huis van H.M. de Koningin, Officieren - toegevoegd aan een Geallieerde bevelhebber enz.
De - voor zover mij bekend - laatst ingevoerde nestels zijn die van de Adjudanten van de Commando-commandanten bij de Koninklijke Luchtmacht (tgm. DMKLU 26 juni 1983). Deze nestels zijn deels van zilverdraad, deels van blauwgrijze zijde vervaardigd. Het overgrote deel van de hedendendage gedragen nestels is eerst na de tweede wereldoorlog ingevoerd, zodat ook hier gesproken kan worden van een zekere devaluatie van het onderscheidingsteken *'nestel'*.

NESTELS KONINKLIJKE MARECHAUSSEE EN POLITIETROEPEN

Zoals gezegd wordt de *'oudste'* nestel bij onze krijgsmacht gedragen bij het wapen der Koninklijke Marechaussee en dat is dan ook de reden, waarom die wat uitvoeriger zal worden behandeld.
De marechaussee-nestel wordt het eerst genoemd in het besluit van de Souvereine

Afb. 3: De nestels CT, DT, VT.

Vorst van 26 oktober 1814 Nr. 498 en wel in art. 14, waar staat:

- Grote tenue: donkerblauwe rok met nestel en klaverblad . . .
- Kleine tenue: donkerblauwe frak met nestel en klaverblad . . .

Dit gold alleen voor de beredenen: de onberedenen hadden slechts epauletten. Hoe die nestels er uit zagen blijkt niet uit het Souverein Besluit. Aan de hand van bewaard gebleven nestels uit die tijd mogen we constateren, dat de nestels van de Franse Gendarmerie ongewijzigd zijn overgenomen (zie afb. 2).

De omschrijving daarvan, d.w.z. van de in 1798 ingevoerde Gendarmerienestel, luidde als volgt:

- voor de officieren: koorden van zilverdraad;
- voor de wachtmeesters: van koningsblauw geitenhaar en zilverdraad, in afwisselende stukken van 50 mm. zilver en 25 mm. blauw;
- voor de brigadiers: als voor de wachtmeesters, maar in afwisselende stukken van 25 mm. zilver en 50 mm. blauw;
- voor de gendarmes: koorden van witte draad;
- voor de trompetters: koorden, gevormd met afwisselende stukken van 50 mm. zilverdraad en 50 mm. scharlakenrood geitenhaar; (Reglement van 5 februari 1819).

Bij KB van 20 augustus 1844 nr. 57 werd een belangrijke tenuewijziging voor de Koninklijke Marechaussee doorgevoerd, die v.w.b. de nestels ten gevolge had, dat nog slechts twee soorten overbleven, n.l. witte nestels voor alle onderofficieren en marechaussees, zilveren nestels voor de officieren.

In 1862 werd de nestel ook vergund aan de onberedenen van het Wapen (KB van 15 november 1862 nr. 55).

Bij KB van 15 maart 1869 nr. 20 werden de modellen van kleding en uitrusting opnieuw vastgesteld. Ten aanzien van de nestel was daarin bepaald, dat ze in de bestaande vorm behouden bleef, met dien verstande echter, dat de lange vlecht zodanig werd verlengd, dat ze achter de schouder om kon worden gedragen. De schouderbedekkingen (plat gevlochten passanten) en de nestels voor wachtmeesters en brigadiers waren nu vervaardigd van donkerblauw katoenen koord met zilver doorregen, voor beide rangen in dezelfde verhoudingen. Voor de marechaussees bleven ze van wit katoen. De officieren behielden zilveren nestels. In 1893 werden de koorden van de nestels voorzien van schuifpassanten (tonnetjes) om ook het rechts sluiten van de jas mogelijk te maken. Uit die tijd dateert de gewoonte om de jas de eerste helft van de maand links en de tweede helft rechts toe te knopen. In 1934 werden voor de zilveren nestels de open gewerkte kroontjes op de pennen ingevoerd. Voor wat betreft de blauwe uniform bleef de nestel ongewijzigd tot afschaffing van de hoge kraag in 1974.

Intussen werd het noodzakelijk bij de in-

Het militaire huis van Hare Majesteit de Koningin in 1896 (dagelijks tenue), naar een aquarel van J. Hoynck van Papendrecht.

voering van de khaki-kleding tijdens en direct na de tweede wereldoorlog een aangepaste nestel te gaan dragen. Op de dagelijkse tenue (DT), ook wel service-dress genoemd, werden dat nestels zonder gevlochten schouderbedekkingen en met één ophangpunt, waar de vlechten samenkomen. Daarnaast werd voor het veldtenue, ook wel battle-dress genoemd, een eenvoudiger nestel ingevoerd (zie afb. 3). Bij de intrede van vrouwen bij de Koninklijke Marechaussee (in 1980) werd voor hen een kleinere nestel voorgeschreven, overigens van gelijke samenstelling als voor de mannen. Voor een uitvoeriger omschrijving van de nestel jas-DT van 1974 tot heden en de nestel jak-VT 1946 tot heden moge worden verwezen naar het boek van M. Talens, *'Uniformen en emblemen van de Koninklijke Landmacht vanaf 1912'*, blz. 232-233).

Aangezien het Wapen der Koninklijke Marechaussee tradities en taken voortzet van het (formeel) in 1946 opgeheven Korps Politietroepen, past het hier kort stil te staan bij de door dat korps en haar voorlopers - de politieafdelingen bij het leger - gedragen nestels.

In het schrijven van de Opperbevelhebber van Land- en zeemacht van 2 juli 1918, O.V.I. no. 124214, Afd. Marechaussee no. 1980 werd aan de oprichting van politieafdelingen bij het leger vorm gegeven. Ten aanzien van de uniform was daarin bepaald:

'De uniform der tot de politieafdelingen behorende militairen zal zijn die van het korps waartoe zij behoren, waarbij als onderscheidingsteken wordt gedragen - ook op de overjas en de jekker - een enkelvoudige nestel, van het nader vast te stellen model.'

Die omschrijving gaf uiteraard problemen! Aanvankelijk wilde men een rode nestel van een zwaar, gevlochten koord met pen invoeren, maar het werd tenslotte - na enig touwtrekken tussen minister en opperbevelhebber - een witte (voor officieren zilveren) gevlochten nestel met twee metalen pennen. Deze werd in maart 1919 afgeleverd. De nestel werd gedragen vanaf de linkerschouder (bevestigd onder de schouderbedekking), voor de borst langs en met een lus opgehangen aan de bovenste knoop van de jassluiting.

Omstreeks 1938 werd de nestel voorzien van een rozet en dubbel koord (onder de linker arm door). Bevestiging geschiedde nu aan de binnenkant van de kraag.

Helaas worden in dat boek niet de vooroorlogse nestels KMAR en de nestel DT 1946 behandeld, maar dat wordt hopelijk in een volgende druk hersteld.

Ook deze nieuwe PT-nestel werd niet alleen op de tuniek, maar ook op de overkleding gedragen. Het kleuronderscheid in de nestels tussen onderofficieren en mindere militairen was als bij de Koninklijke Marchaussee, doch werd bij de Politietroepen eerst in 1922 ingevoerd.

L. SCHUITEMAKER

De officiersopleidingen in Semarang, Weltevreden en Meester Cornelis

Alvorens te komen tot het eigenlijke onderwerp, de officiersopleidingen die in de vorige eeuw in ons voormalig Nederlands Oost-Indie hebben bestaan, dienen enkele opmerkingen van meer algemene aard te worden gemaakt.

In de Wet van 21 juli 1890, onder meer regelend het onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie en de Hoofdcursus, werd vastgelegd dat zowel degenen, die via de studie op de K.M.A. als zij die via de Hoofdcursus voor het officiersexamen waren geslaagd onmiddellijk daarna tot officier zouden worden benoemd. Voordien gold zulks uitsluitend voor hen die in Breda waren opgeleid. Was iemand via een andere weg tot het officiersexamen gekomen en daarvoor geslaagd, volgde er slechts een benoeming tot tweede luitenant indien er vacatures waren. Hoewel er in de regel open plaatsen moesten worden opgevuld kon het echter voorkomen dat, ondanks dat men was geslaagd, enige tijd op de luitenants-epauletten en na 1866 op de ster-op-de-kraag moest worden gewacht en gedurende deze wachttijd als *'geëxamineerd onderofficier'* bij de troep werd geplaatst.
In de vorige eeuw had, althans in het militaire jargon, het woord *'wetenschappelijk'* een wat andere betekenis dan tegenwoordig, nu het vooral met *'universitair'* wordt geassocieerd. Zo werd in 1861 bij het 1e Regiment Vestingsartillerie te Delft de *'Wetenschappelijke cursus voor de Artillerie'* in het leven geroepen 1). Deze cursus beoogde onderofficieren en *'vrijwilligers, dingende naar de rang van officier'* in vier of vijf jaar zover op te leiden dat zij aan een officiersexamen konden deelnemen. Ook de *'voorbereidende cursus'* en de *'cursus'* bij de Infanterie, die opleidden voor het toelatingsexamen van de Hoofdcursus gold als *'wetenschappelijk'*, hoewel zij, om in moderne termen te spreken, ongeveer de leerstof van het mavo behandelden.
Hoe de officiersvorming bij de korpsen verliep blijft nogal onduidelijk. Per korps werden jaarlijks één of twee *'vrijwilligers, dingende naar de officiersrang'* aangenomen, en ingedeeld bij de Schoolcompagnie. Bekend is dat zij, in tegenstelling met anderen, die ook vrijwillig dienstnamen, geen handgeld kregen en dat zij zich mochten kleden in uniformen van fijn laken. Gezien de geringe aantallen moeten zij min of meer individueel onderwijs hebben gekregen, waarbij, althans tot ongeveer 1860 min of meer de leerstof van de K.M.A. werd gdoceerd. waarschijnlijk voorafgegaan door lessen in algemeen vormende vakken zoals vreemde talen en wiskunde.
Blijkens de toelichting op de Indische Begroting van 1893 lag het in het voornemen van de Regering de opleiding voor officier bij het leger in Oost-Indië - de benaming K.N.I.L. dateert eerst van later - geheel naar Nederland over te brengen. Daarmede kwam een, zij het voorlopig einde aan de vorming van Indische officieren via de Militaire School 2) in Meester Cornelis, die sinds zijn oprichting in 1852 1116 luitenants had opgeleid. Hoewel wel de meest bekende, was deze M.S. noch de oudste, noch de langst bestaand hebbende officiersopleiding in onze voormalige overzeese gewesten. Derhalve zullen we, voordat de Militaire School aan bod komt, eerst de beide andere instituten de revue laten passeren.

Toen de op 6 december 1806 tot Gouverneur-Generaal van de Aziatische kolonieën en bezittingen benoemde Generaal H.W. Daendels in 1807 in Indië aankwam, bestond er in Semarang een opleidingsschool voor de Koloniale Marine. Daendels zette deze school om in een meer algemene

militaire opleiding. Hij ontsloeg hiertoe de bij de school werkzame *'informateurs en onderwijzers'* als officier bij de marine en benoemde hen in gelijke rang bij de artillerie. De naam van het instituut werd gewijzigd in *'Militaire School'*. In 1811, na de Engelse bezetting van Java werd de school gesloten om eerst weer in 1818 te worden heropend. Hierbij werd ook de blijkbaar reeds bestaande Cadettenschool in Weltevreden naar Semarang overgebracht. De opzet van de school doet sterk denken aan die van de Artillerie- en Genieschool in Delft, die in 1828 opging in de K.M.A. Er werden namelijk, behalve officieren voor leger en marine ook ingenieurs voor de waterstaat opgeleid. In 1825 verviel de marinieopleiding en een jaar later werd, in het kader van bezuinigingsmaatregelen de school geheel opgeheven. Sins 1818 was de opleiding bezocht door 93 cadets, waarvan er 63 als officier bij het leger werden geplaatst: 38 bij de infanterie, 20 bij de artillerie, 7 bij de genie en, wat verrassend, 2 bij de militaire administratie.
Afgezien van de hierna aan de orde komende Artillerie-school, die steeds een uiterst bescheiden rol heeft gespeeld bij de aanvulling van het officierskorps, duurde het tot 1852 aleer er weer een centrale officiersopleiding kwam. Afgezien van de uit Nederland uitgezonden officieren, die aanvankelijk niet of nauwelijks op de diensten in de tropen waren voorbereid, werd in de behoefte aan jonge officieren voorzien middels opleiding van cadetten bij de korpsen, die deels voortkwamen uit reeds in dienst zijnd personeel, deels bestonden uit de reeds eerder genoemde *'vrijwilligers, dingende naar de officiersrang.'* Tot 1842 duurde deze opleiding *'bij de troep'* twee jaar, daarna werd zij tot vier jaar verlengd. Deze verlenging hing onder meer samen met de komst in 1840 van de eerste K.M.A.-luitenants, die speciaal voor het Oost-Indische Leger waren opgeleid en in 1836 hun intrede op de K.M.A. hadden gedaan.

Inmiddels was in 1830 in Weltevreden, een meer landinwaarts gelegen gedeelte van Batavia, waar ook het paleis van de Gouverneur-Generaal stond en veel Europeanen woonden, een officersopleiding voor de Artillerie tot stand gekomen, die achteraf bezien, de toch wel wat wijdse naam van Artillerie-School kreeg. In wezen was het niet meer dan een op één plaats geconcentreerde korpsopleiding, die resorteerde onder de artillerie-commandant in de eerste militaire afdeling op Java. Hoewel het aantal élèves maximaal 40 mocht bedragen, verdeeld over vier studiejaren, werd dit aantal nimmer en op geen stukken na ooit bereikt. In de 52 jaar van haar bestaan heeft de A.S. 110 officieren afgeleverd. De leerlingen waren voor een deel afkomstig uit de troep, waar zij hun loopbaan als *'gemeen soldaat'* 3) waren begonnen en dan als korporaal of sergeant op de school kwamen, deels waren het *'volontairs'*,die zich rechtstreeks voor de officiersopleiding aanmelden.
Alleen in de jaren na 1877, toen tengevolge van de *'magere'* K.M.A.-jaren 1872-1877 een groot incompleet aan artillerie- officieren 4) was ontstaan, werd de opleidingscapaciteit *'aanzienlijk'* uitgebreid zodat in 1881 en 1882 - het laatste jaar van de A.S. - vermoedelijk een twintigtal officieren aan het wapen konden worden afgeleverd 5).
Of deze officieren, evenals hun collegae, afkomstig van de Hoofdcursus van de Artillerie in Delft ook een *'verlicht officiersexamen'* hebben afgelegd lijkt waarschijnlijk.

Hoewel de naam Militaire School eerst in 1860 officieel aan deze opleiding werd toegekend, sprak men al enkele jaren over de Militaire School, ofschoon zij aanvankelijk de wat ongelukkige naam van Onderofficersschool had. De geschiedenis van de school begint in 1852. Rond 1850 was het Indische leger in een aantal expedities's verwikkeld ter bevestiging en uitbreiding van het Nederlandse gezag. Hierdoor had men een steeds toenemend tekort aan luitenants. Derhalve werd in 1852 besloten een dertigtal onderofficieren op te leiden tot officier. Op 1 oktober van dat jaar waren acht van de daarvoor bestemden aangekomen bij het 7e Bataljon Infanterie in Weltevreden, en werd de 2e luitenant H.L. Veenhuizen aangewe-

zen als hun instructeur. Na enkele maanden zich te hebben moeten behelpen met een lokaal in de kazerne in Weltevreden, kreeg de cursus de beschikking over een gedeelte van het z.g. officierspaviljoen in een kazerne in Meester Cornelis, een zuidelijke voorstad van Batavia. In de loop van 1853 was het aantal cursisten of élèves reeds zodanig toegenomen dat er een tweede instructeur noodzakelijk was. Aangezien dit vooralsnog geen formatie-plaats betrof werd de Lt. Veenhuizen een *'geëxamineerd onderofficier'* toegevoegd, die eerst geruime tijd later zijn officiersaanstelling ontving. Hoezeer men zich in de eerste jaren moest behelpen wordt ietwat geïllustreerd door het verhaal dat slechts in een enkel lokaal van het lesgebouw gaslicht aanwezig was. Waren deze lokalen tengevolge van extra lessen of examens bezet, dan trokken de niet daarbij betrokken leerlingen zich elders terug om aldaar bij het licht van - zelf aangeschafte - kaarsen aan *'eigen oefening'* te wijden. Doch ondanks al dit soort problemen zag de school kans tot en met 1859 jaarlijks gemiddeld 34 luitenants aan het leger af te leveren!

Voor verder te gaan met de lotgevallen van de Militaire School zelf dient wat te worden gezegd over de élèves. Een groot deel van hen had reeds *'een heel leven'* achter de rug, meegevochten in verschillende expeditie's en aldus *'in de krijg gehard'*. Zij waren uit de troep opgeklommen tot sergeant, sergeant-majoor en een enkele zelfs tot adjudant-officier. Hun gemiddelde leeftijd lag ver boven de 24 jaar. Bovendien waren er nogal wat buitenlanders onder: op zeker moment maakten de Duitsers zelfs 10 % van het leerlingenbestand uit. Na 1860 werd het Nederlanderschap vereist, doch in 1876 werden de bepalingen zodanig gewijzigd, dat men niet benoembaar was tot kapitein, indien men niet was genaturaliseerd.
Aanvankelijk maakten de troepencommandant uit of zij iemand gschikt achtten om officier te worden, waarna betrokkene zonder meer een marsorder naar Meester Cornelis kreeg. Van enige selectie op grond van wetenschappelijke achtergrond was in den beginne geen sprake, zodat velen onverrichterzake de school weer moesten verlaten. Hoewel in latere jaren meer aandacht werd besteed aan de wetenschappelijke vorming van de kandidaten die tot de school wilden worden toegelaten - en daarover straks meer - bereikte dit voorbereidend onderwijs tot de opheffing van de officiersopleiding in 1896 nimmer het niveau van de Regimentscursussen, zoals die in Nederland bestonden ter voorbereiding op het toelatingsexamen voor de Hoofdcursus.
Droegen de eerste cursussen aan de Militaire School duidelijk het karakter van spoedcursussen, waarvan de duur mede was afgestemd op de behoefte aan officieren bij de te velde staande bataljons, gaandeweg kwam er wat meer regelmaat en tekening in het geheel. Bij Gouvernementsbesluit van 14 maart 1860 nr. 6 werd een reglement voor de school opgesteld. Zij bleef niet langer een onderdeel van de schoolcompagnie van een in Meester Cornelis gelegerd Infanteriebataljon, maar werd als zelfstandige compagnie geformeerd, tot 1872 nog administratief opgehangen aan een bataljon, maar werd daarna als een zelfstandige eenheid in de legerformatie opgenomen. In 1883 kreeg het de status van *'korps'*.
Verder werd in 1860 de cursusduur in principe op 2 jaar gesteld, doch deze termijn kon, indien de omstandigheden zulks noodzakelijk maakten, worden bekort. Ook werd de School belast met de opleiding tot officier van administratie. Het is echter niet geheel duidelijk of ook niet reeds voor 1860 een enkele kwartiermeester van de school is gekomen.
In het Indisch Militair Tijdschrift van 1927 pag. 788 staat de cryptische zin: *'Een voorstel dat in 1861 werd gedaan om aan de Militaire School ook de Applicatieschool te verbinden voor de opleiding tot artillerie-officier is echter nooit tot uitvoering gekomen.'* Waarschijnlijk wordt hier de Artillerie-school uit Weltevreden bedoeld, hoewel de Applicatieschool een *'verlengstuk'* was van de artillerie-opleiding aan de K.M.A. in Breda.
In 1861 werd in verband met de vele expeditie's in de archipel, waarbij een troepenmacht van ongeveer 7000 man was betrokken, machtiging verleend het aantal

leerlingen op de M.S. tot 200 op te voeren. Nog in datzelfde jaar werden 72 élèves benoemd tot luitenant bij de Infanterie en 14 bij de Militaire Administratie. Nogal teleurstellend was de gang van zaken in de daaropvolgende jaren. Doordat een contigent van 80 officieren uit Nederland werd uitgezonden liep het aantal vacatures bij de Veldbataljons sterk terug. Een aantal voor het examen geslaagde M.S.-ers moest als geexamnineerd onderofficier naar de troep terugkeren en werd eerst, soms zelfs geruime tijd, later tot luitenant aangesteld.
Het jaar 1872 bracht wederom veranderingen in het onderwijs op de Militaire School: de duur van de cursus werd verlengd tot drie jaar en het aantal opleidingen uitgebreid met die voor officier bij de cavalerie.
In de jaren na 1871 werd ook meer orde gesteld op het voor de M.S. voorbereidende onderwijs. Bij elk Veldbataljon zou een cursus worden ingericht onder toezicht van een luitenant, die tenminste 15 uur per week les moest geven. De onderofficieren en korporaals die dit onderricht volgden werden boven de formatie geplaatst, hetgeen ook gold voor degenen, die als vrijwilliger, dingende naar de rang van officier, te boek stonden. In 1875 werden de cursussen bij de Veldbataljons opgeheven, en het voorbereidend onderwijs geconcentreerd op vier plaatsen, 3 op Java en één op Sumatra. Enige jaren later werden hiervoor uitsluitend de Depot-bataljons te Meester Cornelis en Willem I aangewezen. De cavalerie had een eigen cursus te Salatiga en de Genie te Willem I, die los stond van die bij het aldaar gevestigde Depot-bataljon Infanterie. Bij de Infanterie duurde de voorbereidende cursus twee jaar, waarbij het onderwijs was opgedragen aan een kapitein en een luitenant. Aangezien aan deze cursussen geen toelatingsexamen vooraf ging moesten velen na enige maanden weer naar de troep terugkeren omdat zij, hetzij door gebrek aan aanleg, hetzij door onvoldoende ondergrond niet in staat bleken het onderwijs te volgen.
Vooruitlopend op de gang van zaken bij de Militaire School blijven we nog even bij de cursussen stil staan. In 1883 werd een admissie-examen ingesteld, Voorts werd het aloude instituut van *'vrijwilliger, dingende naar de officiersrang'* opgeheven en vervangen door de *'adspirant-officier'*. Dit waren jongelui met enkele jaren *'middelbaar onderwijs'*, die wanneer zij voor het toelatingsexamen van de cursus waren geslaagd een dienstverband van 8 jaar aangingen met het doel officier der infanterie of der militaire administratie te worden. Zij dienden bij de beide reeds genomede depot-bataljons en werden daar afzonderlijk gehuisvest. Helaas meldden zich niet steeds de allerbesten. Van de 32 aspirant-officieren, die tussen 1883 en 1886 werden aangenomen bereikten er slechts 15 de officiersrang.
Terugkerend naar Meester Cornelis, in 1883 werd de opleiding aan de M.S. teruggebracht tot 2 jaar en de cavalerie-opleiding opgeheven. Het docentenkorps werd vastgesteld op één kapitein, tevens directeur van de School, vier infanterie-luitenants en een luitenant-kwartiermeester.
In de periode van 1883 tot en met 1894 werden 131 officieren van de infanterie afgeleverd en 28 voor de militaire administratie. Bij een gemiddelde bezetting van 36 élèves per jaar komt dit neer op een percentage geslaagden van iets meer dan 30 %. Hoewel als belangrijkste oorzaken voor dit matige rendement de vrij frequente wisselingen van de officieren-leraar alsmede het klimaat, dat te warm zou zijn om tot goede studie-resultaten te komen werden aangevoerd, rijst de vraag of meer op de realiteit van het onderwijs afgestemde toelatingsprocedures niet veel teleurstellingen hadden kunnen voorkomen!
In 1893 werden de laatste leerlingen tot de Militaire School toegelaten en in 1986 de laatste officiersexamens afgenomen. Inmiddels waren ook bij de beide Infanteriedepots lopende (voorbereidende) cursussen naar Meester Cornelis overgebracht en als nevencursus bij de M.S. ingedeeld. De bij deze nevencursus ingedeelde leerlingen werden hier verder voorbereid voor het toelatingsexamen van de Hoofdcursus in Kampen, waar voor hen steeds zes plaatsen zouden worden gereserveerd.
De officiersexamens van 1896 betekenden

echter niet het totale einde van de Militaire School als officiersopleiding. In de jaren 1907 tot 1914 werd andermaal met een officierscursus begonnen. Bij het streven ook de inheemse bevolking meer bij de landsverdediging te betrekken werd besloten *'jongelieden van aanzienlijke huize van inheemse landaard'* een plaats in het officierskorps te geven. Deze zouden dan hun vorming op de Militaire School ontvangen. In het zevenjarig bestaan van deze cursus kon men echter slechts 14 jongelui vinden, die daarvoor belangstelling hadden. De meeste ervoor in aanmerking komende H.B.S.-ers of leerlingen van de School voor Inlandse Ambtenaren bleken er de voorkeur aan te geven in eigen milieu te blijven instede toe te treden tot het overwegend uit Europeanen bestaande officierskorps.
In 1917, toen tengevolge van de eerste wereldoorlog nauwelijks nog verbinding met Nederland mogelijk was, kon de uitzending van degenen die aan de Militaire School geslaagd waren voor het toelatingsexamen van de Hoofdcursus, de Cadettenschool en de K.M.A. geen doorgang vinden. Teneinde deze militairen en aspirant- militairen geen slachtoffer te laten worden van de omstandigheden werd voor hem een verdere opleiding in het leven geroepen, die toen in 1919 de omstandigheden weer wat meer genormaliseerd waren, ten einde kwam.

Uit het bovenstaande blijkt dat de Militaire School niet met de opheffing van de feitelijke officiersopleiding ophield te bestaan. Als voorbereidingsinstituut voor de militaire onderwijsfaciliteiten in Nederland heeft zij haar leven tot 1 juli 1929 weten te rekken. Over de laatste 33 jaar van haar bestaan zal in een volgend artikel worden bericht.

NOTEN:

1. Uit deze *'Wetenschappelijke Cursus'* is de latere Cursus-Compagnie bij het 2e Regiment Vestingsartillerie voortgekomen. Bij deze compagnie was ook de Hoofdcursus voor de Artillerie ondergebracht en van 1884 tot 1897 de Artillerie-cursus.
2. De benaming Militaire School komt traditioneel toe aan een officiersopleiding. In België kent men de Militaire School als tegenhanger van de K.M.A.. In Frankrijk heet het overeenkomstige instituut Ecôle Militaire. Behalve de beide Militaire Scholen op Java hebben we van 1886 tot 1897 de Militaire School in Haarlem gehad als opleiding voor officieren bij de infanterie. Het is derhalve jammer dat in ons land deze naam is gegeven aan de onderofficiersopleiding in Weert, terwijl zij zowel traditioneel als internationaal beter bij het O.C.O.S.D. in Breda zou hebben gepast.
3. De term *'Gemeen soldaat'* werd weliswaar reeds in 1801 verboden, maar wordt hier toch gebruikt om de tegenstelling te accentueren met de volontairs, die ook in de stand van soldaat werden aangenomen.
4. Zie voor de oorzaken van dit tekort aan officieren het artikel over de Artillerie-school in Delft en de Militaire School in Haarlem in de Militaire Spectator van september 1986.
5. Doordat de *'officiersboekjes'* uit die tijd alleen de namen van de cadetten vermelden en niet van de leerlingen van de andere officiersopleidingen bestaat de mogelijkheid dat zich onder de niet-cadetten die in 1881 en 1882 tot luitenant der artillerie bij het Indische Leger zijn benoemd een of meer hoofdcursianen uit Delft zijn opgenomen. Vandaar het woord *'vermoedelijk'!*

BRONNEN:

Encyclopedie voor Nederlandsch Indië trefwoord Onderwijs Militair.
Artikelen in het Indisch Militair tijdschrift.

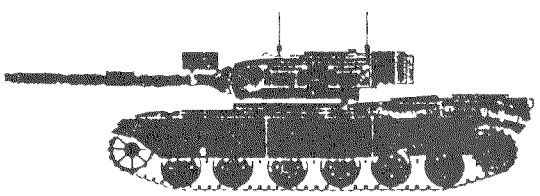
L. BLIJLEVEN

CENTURION

De Centurion tank werd in 1944 als de A 41 Kruisertank ontworpen door de AEC Company of Southall, Middlesex. Zes prototypes werden gebouwd doch die waren te laat om nog in WO II in actie te komen. Wel is de Centurion intensief gebruikt in een groot aantal andere oorlogen zoals in Korea, het Midden-Oosten en Suez, India en Pakistan en Vietnam. In alle gevallen bleek het een uitstekende gevechtstank te zijn.

Een van de redenen van dit succes is het feit dat het iedere keer weer mogelijk bleek te zijn een bewapening of een bepantsering aan te brengen die aan de nieuwste ontwikkelingen voldeed. Het enige zwakke punt van de Centurion is zijn lage snelheid en zijn geringe actieradius. Bij de eerste types bedroeg deze slechts ongeveer 100 kilometer en op verschillende manieren werd geprobeerd dit te verbeteren, zoals door het monteren van brandstofreservoirs op het achterdek. Deze raakten bij gebruik in het terrein echter te snel beschadigd en leverden bovendien brandgevaar op. De Mk 5 kon een eenwielige gepantserde aanhanger meenemen welke ruim 900 liter brandstof kon bevatten en afgestoten kon worden als de tank in aktie moest komen. Latere types hadden een zodanig verbeterde brandstofcapaciteit dat de actieradius verbeterde tot ongeveer 190 kilometer.

De romp van de Centurion bestaat uit een geheel gelaste stalen constructie. De toren is een gegoten *'ring'* waarin het dak is gelast. De bestuurder zit rechts voorin de romp, de drie andere bemanningsleden hebben hun plaats in de toren: de commandant en de schutter aan de rechterkant en de lader aan de linkerkant. De motor en de overbrenging zijn in het achterste deel van de romp geplaatst. De motor is een verdere ontwikkeling van de Rolls-Royce Merlin vliegtuigmotor, welke ook in de Spitfire en de Hurricane jachtvliegtuigen werd gebruikt. Het veringsysteem is van het Horstmann-type. Aan elke zijde zijn drie eenheden, elk bestaande uit twee loopwielen, gemonteerd. Het aandrijfwiel zit aan de achterkant, het spanwiel aan

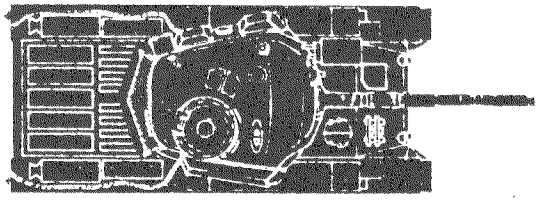

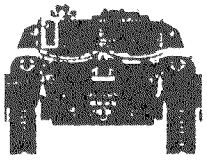
de voorkant en er zijn zes steunrollers. De bovenste helft van het loopwerk en de rupsband is afgedekt door pantserplaten (bazooka-platen), als bescherming tegen HEAT-projectielen.

De eerste types van de Centurion hadden geen nacht-zicht apparatuur, doch latere types werden uitgerust met infra-rood lichten en kregen een infra-rood zoeklicht, links naast de hoofdbewapening gemonteerd.

De Centurion heeft zonder voorbereidingen een waadvermogen van 1,45 meter, en hoewel een aantal amfibie-sets zijn ontwikkeld, is er nimmer een in operationeel gebruik genomen.

De Centurion heeft als basis gediend voor een hele serie varianten. Twee bruggeleggers zijn in gebruik geweest, beide op basis van de Mk 5 romp. De FV 4002 heeft een brug welke in horizontale positie wordt vervoerd en met een zwaai van 180 graden wordt gelegd. De ARK (FV 4016) rijdt zelf in het gat of de geul welke moet worden overbrugd, waarna aan de voor- en achterzijde oprij-bruggen uitklappen. De ARK heeft een overspanningsvermogen van maximaal 22,86 meter. De Mk 2 ARV (FV 4006) is lange tijd het standaard gepantserde bergingsvoertuig van het Britse leger geweest. Het voertuig heeft

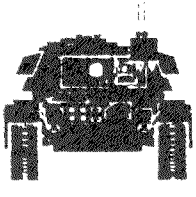

een lier met een capaciteit van 90 ton. Aan de achterkant zijn grondspaden aangebracht. De bemanning bedraagt vier man.
Het Beach Armourd Recovery Vehicle (BARV) kan opereren in water met een diepte van maximaal 2,90 meter. Het voertuig wordt onder andere bij landingsoperaties gebruikt om andere voertuigen aan land te slepen of te duwen.
Het Armoured Vehicle Royal Engineers (ARVE) is bewapend met een 165 mm kanon, speciaal bestemd voor het vernietigen van betonnen objecten (versperringen, bunkers etc). Aan de voorkant is een bulldozerblad aangebracht. Eventueel kan een aanhanger worden meegenomen met daarop de Giant mijnopruimingsuitrusting.
Naast deze gestandaardiseerde uitvoeringen zijn nog verschillende testuitvoeringen ontworpen, zoals een 25 ponder gemechaniseerd kanon (dit was geplaatst op een Centurion onderstel met vijf loopwielen), een gemechaniseerd 5,5 inch kanon, de Conway tankjager en een 180/183 mm tankjager.
Vele landen hebben daarnaast hun eigen aanpassingen ontwikkeld. De Israëliërs hebben een versie uitgerust met een 155 mm kanon. Ook heben ze hun Centurion voorzien van een Continental dieselmotor, een nieuwe transmissie en nog een aantal kleinere aanpassingen; het Nederlandse leger heeft een bruggenlegger versie in dienst gehad waarbij de Amerikaanse schaarbrug werd gebruikt welke ook op de M 48 en de M 60 tanks werd toegepast, etc.

DE CENTURION TANK IN NEDERLANDSE DIENST

In het begin van de jaren vijftig schafte Nederland de Centurion tank aan als vervanger van de Sherman tank.
De eerste Centurions, van het type Mk 5 en Mk 7, arriveerden in het voorjaar van 1953.
De Mk 5 was door Vickers-Armstrong ontworpen als een verdere verbetering van de Mk 3 uitvoering. Het 20 ponder (83,4 mm) kanon had een B-type loop gekregen (met rookafzuiger en zonder contra-gewicht) en de munitie was verbeterd. Als gevolg van standaardisatie binnen de NAVO was het coaxiale 7,92 mm Besa machinegeweer vervangen door een 30 inch M 1919A4 Browning machinegeweer. Een tweede 30 machinegeweer op de toren diende als luchtafweerwapen. Ook was, voor betere ondersteuning van de rupsbanden, een extra steunroller aangebracht. Van de Mk 5's welke Nederland kreeg, waren er overigens ook die nog waren uitgerust met een loop van het type A, zonder rookafzuiger en mét contragewicht.

De Mk7 was een door Lelyland Motors uitgevoerde verbetering van de Mk5. Als gevolg van klachten over de geringe actieradius werden achterop de romp afwerpbare extra brandstoftanks gemonteerd, welke echter later weer werden vervangen door een gepantserde eenwielig brandstof-aanhanger met een capaciteit van 910 liter. Deze aanhanger kon door middel van twee haken en springbouten aan de romp worden bevestigd. Door een electrische pomp werd de brandstof overgepompt van de aanhanger naar de tank. In geval van nood kon de aanhanger door het laten springen van de bouten worden losgekoppeld.

Centurion Specifications

	Mark 3	Mark 7	Mark 10
General			
Crew	4	4	4
Battle weight [kg]	50 813	50 813	51 616
Ground pressure [kg/cm²]	0.9	0.9	0.93
Power-to-weight ratio [hp/tonne]	12.5	12.5	12.5
Dimensions			
Overall length [cm]	983	985	985
Overall length [gun in travel lock] [cm]	861	861	861
Hull length [cm]	755	782	782
Overall width with side plates [cm]	338	339	339
Overall width w/o side plates [cm]	328	328	328
Height to top of cupola [cm]	294	302	301
Ground clearance [cm]	51	51	51
Trackwork			
Track width [mm]	609.6	609.6	609.6
Track pitch [mm]	139.7	139.7	139.7
No. of track links [dry pin]	108	108	108
Performance			
Maximum road speed [km/h]	34.6	34.6	34.6
Vertical obstacle [cm]	91	91	91
Maximum gradient [%]	60	60	60
Maximum trench [cm]	335	335	335
Fording depth [cm]	145	145	145
Cross-country range [km]	52.3	95.9	95.9
Road range [km]	100.5	184.4	184.4
Fuel consumption cross-country [l/km]	10.5	10.5	10.5
Fuel capacity			
Right-hand tank [l]	268.2	254.6	254.6
Left-hand tank [l]	281.8	350	350
Rear tank [l]	—	431.8	431.8
Powerplant			
Engine model	Meteor Mk IVB	Meteor Mk IVB	Meteor Mk IVB or IVB/1
Engine type	V 60°	V 60°	V 60°
Engine power [hp/rpm]	650/2550	650/2550	650/2550
Maximum torque at 1 600 rpm [kg/m]	211	211	211
Main cooling medium/capacity [l]	water/150	water/150	water/150
Fuel	petrol	petrol	petrol
Number of cylinders	12	12	12
Displacement [l]	27	27	27
Bore [mm]	137	137	137
Stroke [mm]	152	152	152
Compression ratio	7:1	7:1	7:1
Charging set engine			
Engine model	Morris USHNM	Morris USHNM	Morris USHNM
Engine type	side valve	side valve	side valve
Engine power [hp/rpm]	15/2500	15/2500	15/2500
Maximum torque at 1400 rpm [kg/cm]	455	455	455
Fuel	petrol	petrol	petrol
No. of cylinders	4	4	4
Displacement [c.c.]	918	918	918
Bore [mm]	57	57	57
Stroke [mm]	90	90	90
Compression ratio	6.7:1	6.7:1	6.7:1
Main cooling medium	water	water	water
Transmission			
Model	Merritt-Brown	Merritt-Brown	Merritt-Brown
No. of gears [F/R]	5/2	5/2	5/2
Steering system	triple differential	triple differential	triple differential
Clutch model	Borg and Beck	Borg and Beck	Borg and Beck
Clutch type	mechanical dry plate	mechanical dry plate	mechanical dry plate
Final drive ratio	7.47:1	7.47:1	7.47:1
Gear reduction ratio/vehicle speed [km/h]/turning radius [m]			
1st gear	11.643/4/4.9	11.643/4/4.9	11.643/4/4.9
2nd gear	4.593/10.1/12.2	4.593/10.1/12.2	4.593/10.1/12.2
3rd gear	2.855/16.3/20.1	2.855/16.3/20.1	2.855/16.3/20.1
4th gear	1.807/21.1/31.7	1.807/21.1/31.7	1.807/21.1/31.7
5th gear	1.343/34.6/42.7	1.343/34.6/42.7	1.343/34.6/42.7
Low reverse	22.894/2/2.4	22.894/2/2.4	22.894/2/2.4
High reverse	3.859/11.9/14.9	3.859/11.9/14.9	3.859/11.9/14.9
Electrical system			
Type	24 V nominal negative ground	24 V nominal negative ground	24 V nominal negative ground
Battery	4 off	4 off	4 off
Voltage [V]	6	6	6
Capacity [Ah]	150	115	115
Main engine generator Rating	55A, 27V at 1450 rpm	55A, 27V at 1450 rpm	55A, 27V at 1450 rpm
Charging set engine generator	120 A, 27V at 1450 rpm	120A, 27V at 1450 rpm	120A, 27V at 1450 rpm
Ammunition			
Main armament	65	63	70
Secondary armament MG	3600	4500	4500
RMG	—	—	—

Centurion Development

Basic Mark	Designation	Derived from	State	Main armament	Secondary armament	RMG equipment	IR equipment
Mark 1	A41*	A41	—	17 pdr	One 7.92 mm Besa MG	—	—
Mark 2	A41A	Mark 1	upermoured	17 pdr	One 7.92 mm Besa MG	—	—
Mark 3	—	Mark 2	—	20 pdr	One 7.92 mm Besa MG	—	—
Mark 4	A41T	—	—	95 mm	One 7.92 mm Besa MG	—	—
Mark 5	FV 4011	Mark 3 hull	—	20 pdr	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 5/1	FV 4011	Mark 5	upermoured	20 pdr	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 5/2	FV 4011	Mark 5	—	105 mm	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 6	FV 4011	Mark 5	upermoured	105 mm	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 6/1	FV 4011	Mark 6	—	105 mm	Two .30 Browning MG	—	IR night fighting equipment
Mark 6/2	FV 4011	Mark 6	—	105 mm	Two .30 Browning MG	.50 RMG	IR night fighting equipment
Mark 7	FV 4007	New hull with Mk 5 turret	—	20 pdr	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 7/1	FV 4012	Mark 7	upermoured	20 pdr	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 7/2	FV 4012	Mark 7	—	105 mm	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 8	FV 4012	Mark 7 hull	—	20 pdr	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 8/1	FV 4012	Mark 8	upermoured	20 pdr	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 8/2	FV 4012	Mark 8	—	105 mm	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 9	FV 4015	Mark 7	upermoured	105 mm	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 9/1	FV 4015	Mark 9	—	105 mm	Two .30 Browning MG	—	IR night fighting equipment
Mark 9/2	FV 4015	Mark 9	—	105 mm	Two .30 Browning MG	.50 RMG	IR night fighting equipment
Mark 10	FV 4017	Mark 8	upermoured	105 mm	Two .30 Browning MG	—	—
Mark 10/1	FV 4017	Mark 10	—	105 mm	Two .30 Browning MG	—	IR night fighting equipment
Mark 10/2	FV 4017	Mark 10	—	105 mm	Two .30 Browning MG	.50 RMG	IR night fighting equipment
Mark 11	FV 4017	Mark 6	—	105 mm	Two .30 Browning MG	.50 RMG	IR night fighting equipment
Mark 12	FV 4017	Mark 9	—	105 mm	Two .30 Browning MG	.50 RMG	IR night fighting equipment
Mark 13	FV 4017	Mark 10	—	105 mm	Two .30 Browning MG	.50 RMG	IR night fighting equipment

Dit systeem werd echter overbodig toen in de Mk 7 een extra brandstoftank werd ingebouwd waardoor de brandstofcapaciteit werd vergroot van 550 naar 1036 liter. De actieradius werd hierdoor bijna verdubbeld. Verdere verbeteringen aan de Mk 7 omvatten betere besturingshendels, het aanbrengen van een speciaal luik voor het laden van munitie en de montage van twee koplampen.

Omstreeks 1965 werd het 20 ponder kanon vervangen door het nieuwe Engelse 105 mm kanon, waarmee pantsergranaten met een losse manchet en een zeer hoge aanvangssnelheid werden verschoten (1460 m/sec.). Ook werd een .50 caliber machinegeweer aangebracht waarmee de doelafstand kan worden gemeten. Deze versie werd de Mk 5/2 resp. de Mk7. Behalve deze kanontanks heeft de Landmacht ook een aantal afgeleide versies in dienst gehad, t.w. de Mk 5 Centurion met bulldozerblad, het bergingsvoertuig Centurion Mk 2 en de Rupsschaarbrug Centurion Mk 5.

In totaal heeft het Nederlandse leger zo'n 600 Centurions in gebruik gehad. Vanaf het begin van de jaren zeventig zijn ze geleidelijk aan vervangen, eerst door de Leopard-1 en daarna door de Leopard-2. In 1985 werden de laatste Centurion tanks uit de operationele sterkte afgevoerd.

BRONNEN:

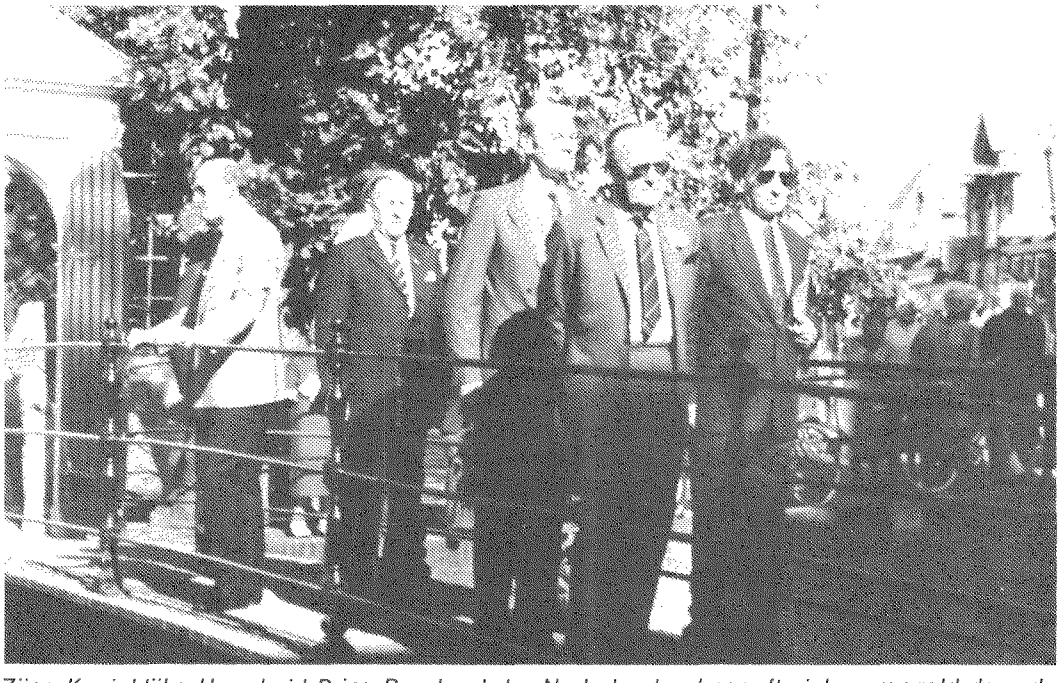
C.F. Foss: Armoured Fighting Vehicles of the World
Schulten/Teil: Nederlandse pantservoertuigen
Osprey-Vanguard nr 22: The Centurion tank in Battle
Squadron Signal nr. 13: Centurion in action

P.H.Th. DUMON

Verslag van de opening van de tentoonstelling 'Jan Hoynck van Papendrecht 1858-1933', ter gelegenheid van ons vierde lustrum

Zaterdag, 13 september j.l. was museum *'Flehite'* te Amersfoort het middelpunt van veel activiteit. Voor het bruggetje over de Westsingel stonden twee ereposten van de Koninklijke Marechaussee en op het voorterrein speelde het Trompetterkorps van de Cavalerie, gestoken in ceremonieel tenue. Binnen dronken de genodigden een kopje koffie in afwachting van de opening. De genodigden waren o.a. vertegenwoordigers van de minister van Defensie, Commandanten van Land-, Zee en Luchtstrijdkrachten, Commissaris der Koningin, Burgemeester van Amersfoort, bruikleengevers/geefsters en de Raad van bestuur van *'Flehite'*.

Precies volgens schema arriveerde Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard, verwelkomd aan de buitenpoort van het museum door de plv. Commissaris der Koningin in de provincie Utrecht en de loco Burgemeester van Amersfoort en aan de ingang van het museum door onze voorzitter en de directeur van het museum.
In de hal werden de bestuursleden van onze vereniging en de heer J.A.C. Bartels, auteur

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden begeeft zich, vergezeld door de loco-commissaris der koningin in de Provincie Utrecht en de loco-burgemeester van Amersfoort, naar de ingang van het museum Flehite.

Onze voorzitter op ongedwongen wijze in gesprek met Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard.

De directeur van het museum Flehite, dr. Elias, tijdens zijn welkomstwoord.

van het boek J. Hoynck van Papendrecht aan Zijne Koninklijke Hoogheid voorgesteld.
In het sfeervolle zaaltje, versierd met prachtige bloemstukken nam eerst de directeur van het museum, de heer B. Elias het woord. Vervolgens hield onze voorzitter, de heer H. Muller een toepraak, waarbij hij Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard een exemplaar van onze gelegenheidsenvelop aanbood, vergezeld van een vergrote afbeelding van de huzaar omringd door andere afbeeldingen in een lijst.
De volgende spreker was de heer Bartels, die vertelde over de schilder Jan Hoynck van Papendrecht. Hij bood de Prins het eerste exemplaar van zijn boek aan, onder toezegging dat een in leer gebonden exemplaar zou volgen.
Vervolgens nodigde onze voorzitter Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard uit, de tentoonstelling te openen. Deze deed dit met de volgende toespraak: *'Dames en heren, gaarne wens ik u, bestuur en leden van de vereniging 'Mars et Historia', van harte geluk met*

Onze voorzitter.

het vierde lustrum. In de betrekkelijke korte tijd dat zij bestaat, heeft de vereniging zich de warme belangstelling van velen weten te verwerven. Het is een zeer goede keuze om dit lustrum luister bij te zetten met een tentoonstelling van enige werken van de schilder Hoynck van Papendrecht. Een kunstenaar immers, die met zijn werk een deel van de militaire geschiedenis van ons land voor het nageslacht heeft vastgelegd. Ik ben ervan overtuigd dat deze tentoonstelling zich zal kunnen verheugen in een grote belangstelling, die zich ook zal uitstrekken naar de activiteiten van uw vereniging.

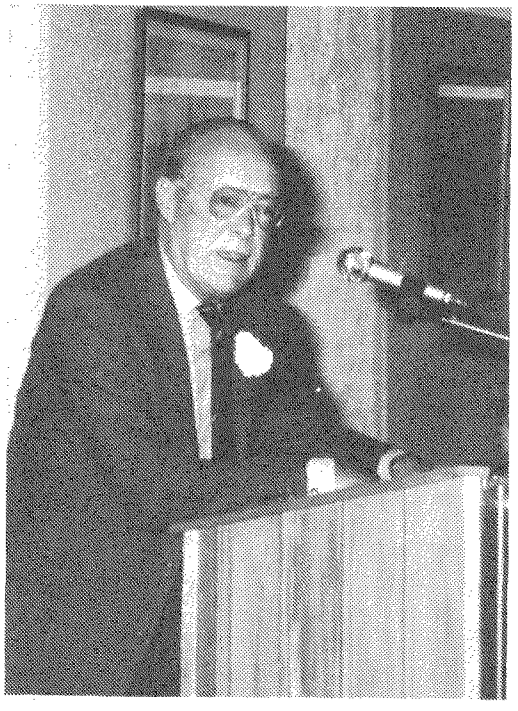
Ik verklaar de tentoonstelling 'Jan Hoynck van Papendrecht' geopend.'

Na een rondgang over de tentoonstelling, waarbij de vele persfotografen volop aan hun trekken konden komen, werd een aperitief gedronken, nagepraat over deze happening en geklonken op het welzijn van onze jarige vereniging.

's Middags was er gelegenheid voor onze afdelingscorrespondenten om van deze fraaie tentoonstelling kennis te nemen en een glaasje te drinken, doch jammer genoeg maakten slechts weinigen hiervan gebruik.

Over de schitterende collectie zal ik niets schrijven, aangezien ik aanneem dat allen, voor zover mogelijk *'onze'* lustrumtentoonstelling (gratis toegankelijk voor leden) hebben bezocht en zichzelf hebben kunnen overtuigen van de bijzondere kwaliteit.

Op deze plaats past een woord van dank aan allen die er aan hebben meegewerkt om een dergelijke op hoog peil staande tentoonstelling mogelijk te maken.

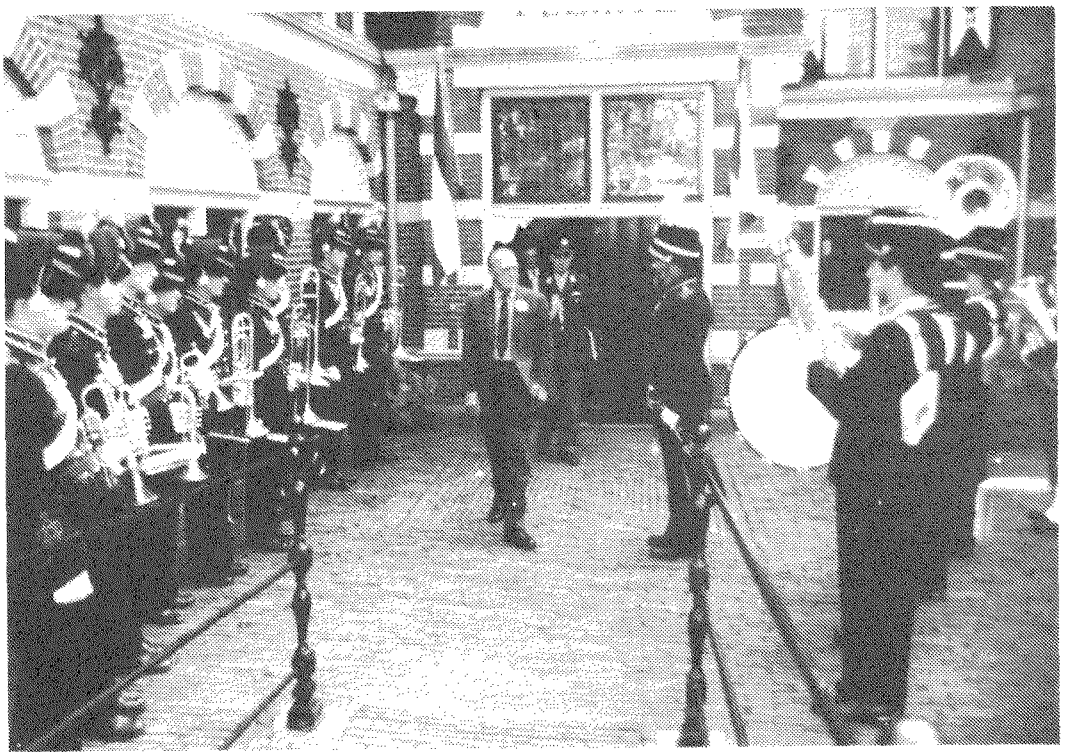
Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden tijdens zijn toespraak, waarin hij bestuur en leden complimenteert met het behaalde resultaat.

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden ontvangt het eerste exemplaar van de aan Jan Hoynck van Papendrecht gewijde herinneringsenveloppe.

Jacq. Bartels overhandigt Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard het eerste exemplaar van het door hem geschreven boek over Jan Hoynck van Papendrecht.

Een hartelijk woord van dank richtte de Prins, bij het verlaten van museum Flehite, tot de dirigent van het Trompetterkorps der Cavalerie, die het geheel muzikaal luister bijzette.

P.H.Th. DUMON

Terugblik op de excursie naar 's-Hertogenbosch, 4 oktober j.l.

In de Citadel werden wij, ruim dertig leden van *'Mars et Historia'*, met de Brabantse gastvrijheid en koffie met een Bossche bol ontvangen door ons lid, de heer J.M. van Ee en de archivaris van de gemeente 's Hertogenbosch, de heer Pirenne. De heer Van Ee, die de excursie had georganiseerd, gaf ons aan de hand van lichtbeelden een duidelijk overzicht van de geschiedenis van 's Hertogenbosch en speciaal van de Citadel. In 1974 werd aan de Rijksgebouwendienst opdracht gegeven voor het herstel van de vestingmuren en wallen en tot de restauratie van de belangrijkste gebouwen in de Citadel, die nu dienst doen o.a. als Rijksarchief van de provincie Brabant.

We wandelden vervolgens over de vestingwallen waar heel wat werd gefotografeerd! Het uit 1620 daterende kruithuis waarvan in 1975 de restauratie werd voltooid, werd eveneens bezichtigd. We verlieten het complex en wandelden aan

de hand van een stadskaart uit 1750 (!) langs een aantal wallen en bastions. Dit geeft aan dat het stratenplan van de stad vrijwel niet gewijzigd is in de loop der tijden. Oude en nieuwe gebouwen wisselden elkaar af langs de straten die namen hadden, eindigende op singel, haven, wal enz. We keken belangstellend naar een *'gat'* bij de markt, waarin 14de eeuwse keldergewelven te zien waren.
Al kijkend, wandelend en luisterend naar de deskundige uitleg door de heer Van Ee bereikten we de Sint Jan, die we van buiten bewonderden.
De lunch werd gebruikt in restaurant *'De Erwtenman'* vanwaar we uitzicht hadden op de Sint Jan met zijn beeld van de *'Erwtenman'*. De lunch was overvloedig en verrukkelijk, zodat we gesterkt op weg gingen naar het inundatie-gebied van de vesting en het Bastion *'Vught'*. De wallen en de inundatie maakten 's Hertogenbosch geducht en gaven haar de (ere-) scheldnaam van *'Moerasdraeck'*. Toch zag Frederik Hendrik na een hardnekkig beleg van bijna vijf maanden kans om op 11 september 1629 een enorme bres in de westelijke flank van dit bastion te slaan, zodat hij toegang kreeg tot de uitgeputte stad, die daarop capituleerde.
Sprekend over scheldnamen: *'Boze Griet'* trok ook veel bekijks van onze groep. Het is waarschijnlijk het grootste kanon ooit in Nederland gemaakt (1512), dat bovendien slechts één schot heeft mogen afvuren ondanks zijn naam *'Stuer Ghewalt'* (stoer geweld). Door een onherstelbare constructiefout kwamen de kogels als schroot uit de loop!
In de gerestaureerde stadswijk *'Uilenburg'* aangekomen gingen we aan boord van twee *'gondels'* van waaruit wij de oude binnenstad van een andere kant zagen.
We voeren onder huizen door en langs, gelukkig niet meer als zodanig gebruikte, afvoerpijpen, een enkele vleermuis onder handbereik hangend aan de muren. De Binnendieze is nog ouder dan de ruim 800-jarige stad. Vóór 1185 vormden de rivieren Dommel en Aa een deltagebied, dan tenslotte eindigde in de Dieze welke verder naar de Maas stroomde. Op een zandophoging temidden van dit waterrijke deltagebied werd de stad 's Hertogenbosch gesticht. De riviertjes vormden de eerste stads*'gracht'*. Deze werd gebruikt voor vervoer van goederen en in geval van brand kon men via brandtrappen water uit de Dieze halen. Het water werd ook gebruikt bij het bierbrouwen, het leerlooien, de lakenfrabricage en het bleken van linnen. Bovendien fungeerde de Binnendieze als riool!! De *'gondeliers'*, allen vrijwilligers, gaven enthousiast uitleg, zodat wij ons eeuwen terug waanden tot we weer bij *'Zoete Lieve Gerritje'* aan de wal stonden en een *'coffeeshop'* zagen met uitgebreide reclame voor hasj!
Langs de Oude Haven wandelden we terug naar de Citadel waar we volgens schema klokslag half vijf aankwamen.
Een bijzonder compliment voor de organisator van deze zeer interessante, afwisselende excursie, de heer Van Ee! Het was in alle opzichten een zonnige dag!

BESTUURSMEDEDELINGEN

ALGEMENE LEDENVERGADERING OP 25 OKTOBER 1986

Jaarrede van de voorzitter

Dames en heren,
Van harte heet ik u welkom op deze 20ste Algemene ledenvergadering van de Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie. Het stemt tot voldoening dat onze ledenvergaderingen zich steeds mogen verheugen in een ruime belangstelling, want, ik heb dat ook al het vorige jaar, zij het met andere woorden, gezegd, bekendheid van de leden met elkaar, met elkaars interessen en elkaars activiteiten is een van de voorwaarden voor een bloeiend verenigingsleven.

En helaas is het dan nu weer mijn droeve plicht u mede te delen wie van onze leden wij in het afgelopen jaar door de dood moesten missen: de heren Jhr. P.J. Six (MWO 4) en mr. P.J.P.L. Zalmé. Ook de heer M.H.G. Coolen, die weliswaar geen lid meer was van onze vereniging, maar enige jaren secretaris is geweest, is overleden.
Ik verzoek u op te staan om enige ogenblikken onze overledenen te gedenken.
Mogen zij rusten in vrede.

Ja, inderdaad, het is de 20ste Algemene ledenvergadering in het jaar van ons 4de lustrum.
In het voorjaar hebben we het aangedurfd een lustrumexcursie te ondernemen naar Texel, een plaats dus, die niet zo direct naast de deur ligt, waardoor de kosten wat hoger uitvielen, dan wij gewend waren. Welnu, de belangstelling was overweldigend. Nooit tevoren hebben we een deelname van 60 leden gehad aan een excursie, een excursie die door de inzet van de organisatoren, de gastvrijheid van de Mariniers, het fraaie weer en het grote aantal deelnemers een groot succes is geworden. Een goed begin van dit jubileumjaar en een vingerwijzing om meer excursies naar verder gelegen plaatsen te ondernemen. Wij denken hierbij aan Brussel voor de najaarsexcursie 1987.

Hoogtepunt van onze lustrumviering is natuurlijk de tentoonstelling *'Jan Hoynck van Papendrecht 1858-1933'* in het Museum Flehite te Amersfoort. Als u die niet gezien hebt, moet ik u dringend aanraden deze expositie te bezoeken. U hebt nog tot 9 november de tijd. Wij zullen het niet meer mee maken dat er nog eens zoveel schilderijen, veel uit particulier bezit, van deze begaafde en terzake kundige schilder van het militaire leven op één plaats bijeen zijn.
De opening van de tentoonstelling op 13 september door onze Beschermheer, Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden, is een feestdag geworden. Hoe graag had ik u allen daarbij willen hebben, maar gebrek aan plaatsruimte maakte dat onmogelijk. Omdat bij het houden van deze tentoonstelling mede de gedachte voorzat onze nog betrekkelijk onbekende vereniging een ruime publiciteit te geven en zeker ook ons bestaan onder de aandacht te brengen van de daarvoor in aanmerking komende autoriteiten, hebben dezen in ons uitnodigingsbeleid de voorrang gekregen. Ik vertrouw dat u hiervoor begrip zult hebben.

In het kader van deze unieke tentoonstelling vestig ik uw bijzondere aandacht op het zeer fraaie en doorwrochte boekwerk *'Jan Hoynck van Papendrecht'* door ons lid en kenner van de schilder bij uitstek, de heer Bartels. Voor een ieder die hetzij geïnteresseerd is in de militaire geschiedenis (en zijn wij dat niet allemaal?) hetzij belangstelling heeft voor de schilderkunst, is het bezit van dit boek een noodzaak.

Straks zal ik u een voorstel doen met betrekking tot de structuur van de vereniging. Zoals u weet is de vereniging opgebouwd uit 23 afdelingen met hun eigen interessegebieden. Sommige afdelingen zijn klein, andere lenen zich slecht voor gezamenlijke activiteiten, terwijl alle gemeen hebben dat de leden zeer verspreid in het land wonen. Zonder aan de afdelingsstructuur te willen tornen is het denkbaar hiernaast tot een regionale indeling te komen waardoor contact tussen de leden bevorderd zou kunnen worden.

Door een klein aantal leden wordt heel veel werk verricht voor het organiseren van activiteiten, het aanwezig zijn bij belangrijke manifestaties zoals open dagen bij de drie krijgsmachtdelen, waar een bemande stand is met ons fraaie propaganda-drieluik, en andere werkzaamheden. Dat deze bezigheden een

zware en soms te zware wissel trekken op dit kleine aantal enthousiaste medewerkers behoeft geen betoog. Het is daarom dat in *'Mars et Historai'* een oproep heeft gestaan voor het verrichten van hand- en spandiensten aan genoemde activiteiten. Mij staat voor ogen een *'pool'* van leden die bereid zijn een enkele keer na oproep steun te verlenen. Geeft u zich hiervoor op. Veel tijd zal het u niet hoeven te kosten als hiervoor voldoende animo is. Elk bestuurslid is bereid uw aanmelding in ontvangst te nemen.

Het is verheugend dat dit jubileumjaar een scherp stijgende lijn in ons ledenbestand te zien heeft gegeven. Het getal van 400 is ruim overschreden en de aanmeldingen blijven binnenkomen. Het magische getal van 500 komt weliswaar steeds dichterbij maar is nog lang niet bereikt. Mijn verzoek aan u allen: blijft doorgaan met propaganda voeren in uw eigen kring en werft leden. Het behoeven echt niet alleen bezitters van fraaie verzamelingen te zijn, een ieder met belangstelling voor ons militaire verleden is welkom en zal zich in onze vereniging thuis voelen.

Gaarne wil ik de directeur van het Militaire Luchtvaartmuseum weer danken voor de gastvrijheid in deze voor ons zo vertrouwde sfeer. Tevens dank ik de organisatoren van deze dag voor het vele werk dat verzet is om deze bijeenkomst tot een succes te maken. Ik dank u voor uw aandacht en wens u een prettige vergadering.

Notulen van de 20ste Algemene Ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie, gehouden te Soesterberg in het Militaire Luchtvaart Museum op 25 oktober 1986.

Volgens de presentielijst waren 33 leden aanwezig. Bericht van verhindering werd ontvangen van 9 leden.

1. **Opening**:
   Om 16.00 uur opent de voorzitter de vergadering en heer allen welkom en dankt de directeur van het militaire Luchtvaart Museum, de lt.kol. J.A. Boon voor de gehouden gastvrijheid en verder al diegenen die tot het welslagen van deze dag hebben bijgedragen. Vervolgens stelt hij het bestuur voor aan de nieuwe leden. Door de vergadering wordt een ogenblik stilte gehouden voor de leden, die ons door de dood ontvielen.
   Daarna spreekt de voorzitter zijn jaarrede uit (zie elders in dit blad). Na de jaarrede leest de secretaris het telegram voor dat vóór aanvang van de vergadering werd verzonden aan de beschermheer van onze vereniging, Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden. De tekst is als volgt: *'Bestuur en leden van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de militaire historie in jaarvergadering bijeen betuigen Uwe Koninklijke Hoogheid hun oprechte gevoelens van aanhankelijkheid en trouw.'*
   Het antwoord-telegram luidt als volgt: *'In opdracht van Z.K.H. Prins Bernhard breng ik u zijn oprechte dank over uw gevoelens van aanhankelijkheid en trouw zoals in uw telegram tot uitdrukking gebracht. Adjudant van Z.K.H. Prins Bernhard, Lt.-kol. Gips.'*
   Hierop volgt een enthousiast applaus van de aanwezigen.
   Vervolgens vraagt en verkrijgt de voorzitter de goedkeuring van de vergadering om de algemene ledenvergadering in 1987 weer te houden in het najaar en in het centrum van het land.
   De voorzitter deelt mee, dat de heer Bartels zich tijdens de vorige vergadering bereid verklaard heeft een overzicht te maken van alle geschriften van de hand van de heer H. Ringoir, doch dat hij het tot voor kort te druk gehad heeft met het schrijven van het boek over Hoynck van Papendrecht.

2. **Notulen van de 19de algemene ledenvergadering:**
   deze worden ongewijzigd goedgekeurd en vastgesteld.

3. **Stichting Diekerhoff-fonds:**
   volgens de penningmeester heeft de veiling t.b.v. dit fonds meer opgebracht dan vorig jaar nl. *f* 1.257,50. Het fonds groeit dus weliswaar langzaam maar wel gestadig. De voorzitter brengt nog eens onder de aandacht wat de bedoeling is van het Diekerhofffonds nl.: het mogelijk maken van publicaties van belangrijke manuscripten op militair historisch gebied, waarvoor waarschijnlijk maar in kleine kring belangstelling bestaat, zodat uitgevers zich daaraan niet zullen wagen. In het bestuur wordt gezocht naar mogelijkheden voor een snellere groei doch de voorzitter roept alle leden op door te gaan met het financieel steunen van dit fonds.

4. **Financieel overzicht 1985** (zie jrg. 20 nr. 4):

de penningmeester wijst op een door de kascommissie gevonden telfoutje van een dubbeltje. Het boekjaar werd weliswaar met een negatief saldo afgesloten o.a. door een wervingscampagne. Deze heeft echter vruchten afgeworpen: het aantal leden is gestegen.
De lasten zijn omhoog gegaan omdat het bestuur *'Mars et Historia'* op een royaal aantal bladzijden wil houden. Voor 1986 zijn de vooruitzichten gunstig en hopelijk kan dit jaar sluitend worden afgesloten.

5. Verslag kascommissie 1985 - 1986:
de kascommissie bestaande uit de heren Fabri en Van Hoof en als reserve de heer Bartels. De heer Van Hoof leest het verslag voor. De kascommissie heeft het door de penningmeester gevoerde beleid en beheer gecontroleerd. Geconstateerd is, dat dit op uitstekende wijze is gedaan en er wordt voorgesteld de penningmeester te dechargeren. De vergadering stemt in door middel van applaus. De voorzitter dankt de kascomissie voor haar werk en de penningmeester voor de zorgvuldige uitvoering van zijn functie.

6. Benoeming kascommissie 1986-1987:
met algemene stemmen worden in de kascommissie gekozen de heren Bartels en Van Hoof en als reserve de heer Van Zuydam.

7. Jaarverslag van de secretaris 1985 - 1986:
(gepubliceerd in *'Mars et Historia'* jrg. 20 no. 4). De heer Heshusius liet schriftelijk weten de volgende wijziging voor te stellen: onder C. Evenementen - 22 maart 1986 *'Verder een film over Ned. Indië met uitleg door de heer C.A. Heshusius en ...'* te vervangen door *'Daarna hield de heer C.A. Heshusius een lezing over het KNIL met lichtbeelden en ...'*
Na het aanbrengen van deze wijziging wordt dit verslag goedgekeurd.

8. 'Mars et Historia':
de voorzitter complimenteert de redactiecommissie voor de uitstekende uitvoering en inhoud van ons blad. Het is geen eenvoudige taak elke twee maanden weer op tijd een goed blad met op hoog peil staande inhoud in onze brievenbussen te laten komen. Ook de auteurs wordt alle lof toegezwaaid. Applaus van de vergadering!
De voorzitter roept de vele deskundigen onder onze leden, die in de ledenlijst met een X achter hun naam te kennen hebben gegeven bereid te zijn in ons blad te publiceren, om die toezegging gestand te doen.
De voorzitter vestigt nog eens de aandacht op de oproep in Militariade (jrg. 19 nrs. 4 en 5) om een extra gift over te maken op giro 2940790 van de penningmeester NVHM te Wassenaar onder vermelding *'extra steun 'Mars'*.

9. Bibliotheek:
de voorzitter merkt op, dat onze bibliotheek bestaat uit ca. 300 boeken welke nagenoeg in alle bibliotheken in den lande ook te vinden zijn. Het bestuur stelt voor deze boekerij af te stoten en over te dragen aan het museum Koninklijke Marechaussee te Buren. Dit centraal in het land gelegen museum beschikt over een uitstekende leeszaal waar onze leden welkom zijn om zowel de boeken afkomstig uit onze bibliotheek, als die van het museum gratis in te zien. Er wordt niet uitgeleend.
Na enige discussie besluit de vergadering de boeken te verkopen ten behoeve van het Diekerhoff-fonds en het eventueel restant te schenken aan het Marechausseemuseum.
De voorzitter brengt dank aan de dames Diekerhoff en Hopperus Buma voor hun aanbod de boeken te catalogiseren. Dit is nu niet meer nodig.

10. Vierde lustrum:
Lustrumtentoonstelling en gelegenheidsenvelop zijn een succes geworden. Het lustrumnummer *'Mars en Historia'* wordt weer fraai. Het vervangt een *'gewoon'* nummer van ons blad en zal eind van dit jaar worden thuisbezorgd.
De voorzitter dankt de heren Boon en Viergever voor hun bijzondere grote inzet om de gelegenheidsenvelop een succes te laten worden. Hij onderstreept dit met een attentie (pennenset) voor beide heren. Applaus!

11. Bestuursmutaties:
volgens rooster zijn aan de beurt voor aftreden de heren Bom en Hopperus Buma. De laatstgenoemde heeft wegens drukke werkzaamheden besloten zich niet herkiesbaar te stellen. De voorzitter dankt hem van harte voor al hetgeen hijondanks zijn gebrek aan vrije tijd voor de vereniging heeft gedaan. De heer Bom stelt zich herkiesbaar en wordt herkozen. Wederom applaus!

Door aftreden van de heer Hopperus Buma en het overlijden van de heer Ringoir zijn twee vacatures in het bestuur ontstaan. De heren Fabri en Schaepman worden met algemene stemmen gekozen. Beiden waren helaas verhinderd deze vergadering bij te wonen. De heer Fabri is sinds kort ook lid van onze redactiecommissie.

12. Rondvraag:

a. De voorzitter vraagt en verkrijgt instemming van de vergadering om een poging te wagen regionaal tot activiteiten van onze vereniging te komen, teneinde de leden meer tot elkaar te brengen. Het volgend jaar zal in *'Mars et Historia'* een uitgewerkt plan opgenomen worden waarbij ook een oproep zal worden gedaan voor gegadigden die bereid zijn de coördinatie en planning in de regio op zich te nemen.

b. De heer Van Hengel wil op het bovenstaande inhaken en stelt voor dat alle afdelingscorrespondenten zich eens met hun verzamelgebied tijdens een bijeenkomst manifesteren. Men leert elkaar dan kennen, wellicht komt men daardoor ook tot betere samenwerking. Dit zou eveneens tijdens regionale activiteiten kunnen plaats vinden.
De voorzitter zal dit te berde brengen tijdens de eerstvolgende afdelings-correspondentenvergadering.

c. De heer Van Hengel vroeg of de redactie het programma-overzicht 1987 evenals in 1986 vroeg in het blad bekend zou kunnen maken. Men kan dan rekening houden met de data.
De voorzitter zal hierna streven.

d. De heer Snapper vermeldt dat hij te zijnen huize op 6 en 20 december a.s. een lezing houdt over de gevechtswaarde van het Nederlandse leger in de 1e wereldoorlog. Iedere geïnteresseerde kan zich bij hem opgeven (correspondentschap nr. 14).

13. Sluiting:

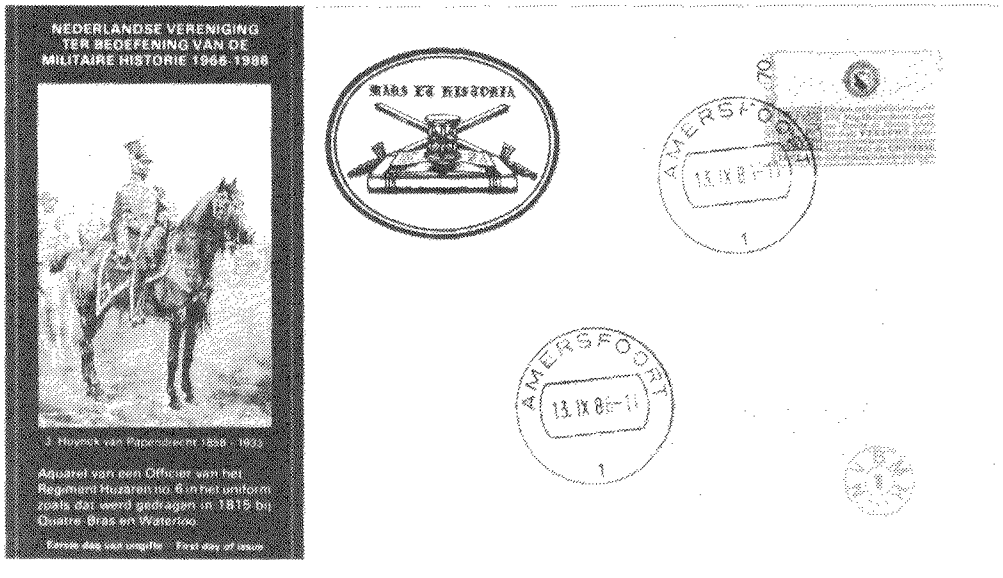
niets meer aan de orde zijnde sluit de voorzitter de vergadering met dank voor de constructieve inbreng en wenst allen wel thuis!

P.H.Th. Dumon,secr.

GELEGENHEIDSENVELOPPE

De eerste door onze vereniging uitgegeven speciale enveloppe, gewijd aan de schilder Jan Hoynck van Papendrecht, is een geweldig succes geworden.

Er zijn nog een beperkt aantal enveloppen beschikbaar, te bestellen bij de penningmeester à *f* 6,- per stuk.

Nogmaals verzamelband 'Mars et Historia'

Bij de aankondiging 'Verzamelband Mars et Historia' in het juli/augustusnummer van ons orgaan is verzuimd te vermelden dat in één band drie jaargangen kunnen worden opgeborgen. Om genoemd verzuim goed te maken heeft het bestuur besloten de besteltermijn te verlengen tot 2 april 1987.
Aan de leden die reeds een bestelling hebben geplaatst, vragen wij begrip voor dit uitstel.

VERZAMELBAND 'MARS ET HISTORIA'

Raken bij U ook steeds nummers van 'Mars et Historia' zoek of hangen ze scheef in Uw boekenkast, ja? Welnu, het bestuur heeft de hand kunnen leggen op een uniek opbergsysteem tegen een zeer aantrekkelijke prijs.
Er is echter één maar aan verbonden. Genoemde lage prijs is alleen haalbaar, indien er minimaal op 500 bandjes wordt ingeschreven.
Via onderstaande bon kunt U bestellen. Zodra er voldoende bestellingen zijn geplaatst, gaat de order de deur uit.
Indien de belangstelling te gering is, zal het door U gestorte bedrag worden gerestitueerd.
NIET WACHTEN, BESTEL NU!!!

Ondergetekende, ... (naam)

..... (adres) ..... (woonplaats)
ontvangt gaarne één bandje à *f* 15,-*)
twee bandjes à *f* 14,-*)
drie bandjes à *f* 13,-*)
Hij/zij*) zal het totaalbedrag *f* 15,-, *f* 28,-, *f* 39,-*) overmaken aan de penningmeester van 'Mars et Historia' te Wassenaar, giro **2940790** of bankrekening **65821 21 25** van de NMB te Wassenaar.

(plaats) ..... (datum) .....

Handtekening .....

*) Doorhalen wat niet gewenst is.

Vóór 2 april 1987 opsturen aan J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL GOUDA.

(U mag ook gebruikmaken van een briefkaart)

10e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1 juni 1985

Nieuwe leden:
Heuvel, jr. R. van den, Amersweg 20, 9444 PD Grolloo 19
Hof, F. van 't, Dijkgraaflaan 78, 3421 XG Oudewater 19 en MLD
Joolen, H. van, Peppelendijk 2, 7161 LA Neede
Militaire paard Lkol. C. Tonnet (RMWO-4)
Peeters, N.M., Beukenboom 32, 4101 VL Culemborg militaria algemeen
Veenstra, A.J.C., Burg.van Trichtlaan 54, 3648 VJ Wilnis 9 plus marine bewapening

Adreswijzigingen (oude adres te vervangen door):
Dijkstra, H., Apollolaan 31, 9665 CP Oude Pekela
Wolf, H.J., Grote Spie 303, 4819 CV Breda
Jong, I.M. de, Noordzeestraat 173, 8226 AH Lelystad

Correcties:
Jong, I.M. de, belangstelling moet zijn: 1-5-11-12-21-22
Veen, H. van, moet zijn: Veen, **mr**. H. van

Ledenbestand: na 9e opgave van wijziging: 422
10e opgave van wijziging: 5
actuele leden per 9 sept. 1986: 427.

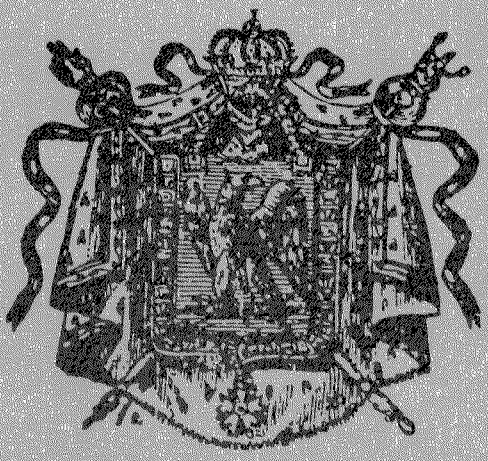
11e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1 juni 1985:

Nieuwe leden:
1. Chalmers Hoynck van Papendrecht, ir. W.F., G. van Durenstraat 9, 6525 Nijmegen algemeen
2. Hazenberg, F.R., Santhorstlaan 41, 2242 BD Wassenaar
Ned.leger tot '45, 2e WO in Ned
3. Hoynck van Papendrecht, P.W.A., Meellaan 519, 3145 LT Maassluis algemeen
4. Jansse-van Guli, mevr. W.Ph.M., Molenlaan 276, 3055 GM Rotterdam
Ned. in Franse tijd
5. Olie, G.H. Eleanor Rooseveltlaan 86, 1183 CL Amstelveen
3, 6 en 10, Staatse leger, exercities, tact
6. Oost Lievense, J.G. Groot Hertoginnelaan 36, 1405 Bussum algemeen
7. Vries, L.W. de, Dr. Arienstraat 3, 6162 XP Geleen
gesch.Limb. Jagers Ned.leger algemeen

Adreswijzigingen (oude adres te vervangen door):
Mezger, W.F., Colenso 65, 3761 GH Soest
Komies, H., Groenhof 241, 1186 GE Amstelveen

Ledenbestand: na 10e opgave van wijzigingen: 427
11e opgave van wijziging: 7
actuele leden per 6 okt. 1986: 434.

BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN

Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 231 A
3061 VW Rotterdam.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-4140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL